

Country Assessment
and the Roma Education Fund's
Strategic Directions

Advancing Education of Roma in Croatia

**Unaprijeđivanje obrazovanja
roma u Hrvatskoj**

Advancing Education of Roma in Croatia

Country Assessment
and the Roma Education Fund's Strategic Directions

Copyright © Roma Education Fund, 2007

All rights reserved

ISBN: 978-963-9832-06-0

This report is in the English and the Croatian languages

Design and layout: István Fenyvesi

Contents

Preface.....	7
Acknowledgements	8
Executive Summary.....	9
Roma Population in Croatia	12
Key Issues in Education Affecting Roma	15
Qualitative Evaluation of Roma Education	20
Commitments and Implementation of the Action Plan for the Decade of Roma Inclusion	25
REF Strategic Framework.....	27
References	31

Preface

*T*his document is part of a series of REF Country Studies. It seeks to provide an analysis of the education systems and the ongoing education reforms – from the perspective of the inclusion of Roma children – in the countries taking part in the Decade of Roma Inclusion. The document also reviews the different programmes and activities the Roma Education Fund (REF) has carried out since its establishment in 2005, and highlights the thematic and programme areas REF is planning to concentrate on during the coming three years. The REF hopes that this document will offer a useful instrument for:

- ⇒ Policy-makers seeking to improve education policies that address the education outcome gap between Roma and non-Roma.
- ⇒ Civil society representatives who wish to improve the effectiveness of their educational programmes by making them more relevant to the overall education reform of their country.
- ⇒ The overall development and donor community, who needs to better understand the situation that Roma children are facing, so they can identify niche areas where support and contributions would be most needed and valuable.
- ⇒ REF, which needs to define the areas of policy change upon which it will focus.

The information presented in the document has been discussed with representatives of governments and civil society, through various consultative meetings, in order to ensure that the document realistically reflects the actual situation and the recommendations made are viable. This document reflects a situation at the time when the document was produced. Many countries are experiencing relatively fast changes and REF plans to update these assessments on a regular basis.

Acknowledgements

The editors of the series are Tünde Kovács-Cerović, Roger Grawe, and Alexandre Marc. They have developed the model for the studies, provided oversight during the process of preparation and ensured coherence throughout the documents in the series.

8 The authors of this text are Jagoda Novak, consultant from Croatia, Beata Olahova, Roma Education Fund and Roger Grawe.

Tom Popper did the language editing.

1. Executive Summary

Croatia's official 2001 Census listed 9,463 registered Roma, but estimates indicate that the actual population of Roma in Croatia is about 30,000-40,000. This would mean that the cohort of Roma 7-year-olds consists of approximately 500 children. The country's most numerous Roma communities are in Međimurje – with around 30 percent of the total Roma population – and Zagreb and Baranja. Estimates indicate that a disproportionate share of poor citizens in Croatia are of Roma origin. The United Nations Development Programme's poverty indicators show that 11 percent of the Roma in Croatia live below the poverty line, compared with 2 percent of the majority population.

The special rights of Roma as a national minority are protected by a Government Office for National Minorities, as well as the Council for National Minorities. Both these institutions fund the activities of Roma nongovernmental organizations. There are no Roma employed in the Croatian Government or in relevant ministries, but, on the local level, Roma are represented in special minority representative bodies – the Councils for the Roma National Minority. Roma NGO leaders are consulted on Roma-related matters, including education. There are 71 registered Roma NGOs in Croatia. Many organizations have made steady progress in developing projects, building public awareness, and opening public dialogue about Roma problems, especially since 2002.

Equity in Education

The education system in Croatia still faces serious inequities. True, the school system is rapidly developing to meet the challenges of European Union integration, and several documents have been adopted to address the education of Roma – such as the Government's National Programme for Roma, and the Decade of Roma Inclusion Action Plan. But, in practice, implementation of these strategies is slow and unsystematic, and there are no efficient national mechanisms for monitoring progress. There are several types of education provision that directly or indirectly lead to segregation and lower quality education of Roma students. These include the following:

- ⇒ **Special schools and adjusted programmes for Roma students:** A large portion of Roma students get substandard education because they are enrolled in special schools or, more often, they receive education in regular schools but in an adjusted programme with lower requirements. Children are placed in special schools and the adjusted educational programme on the basis of an assessment of their "psychophysical condition" before enrolment in the first grade of elementary school.
- ⇒ **Segregated classes:** There is a serious problem with segregated Roma classes, especially in Međimurje County, which has the largest concentration of Roma. In Međimurje schools with many Roma children, those Roma children with the best skills and knowledge of the Croatian language are usually sent to integrated classes, and the other Roma children are sent to separate, segregated classes. Segregated classes also result from the fact that Roma children make up the majority of students in junior elementary grades in Međimurje, and there is no

provision to cover the costs of transferring these students to neighboring schools for the sake of integration. At the national level, the Ministry of Science, Education and Sports has not given any official directive or protocol to outline the policy for formation of classes.

- ⇒ **Remedial classes for Roma:** A new temporary measure targeted at Roma children who are not fluent in Croatian is formation of first-grade elementary school classes that are “adequate for the background of Roma children.” Practice shows that the lowered criteria for these children only serves to widen the gap between the achievement of Roma and non-Roma children. Hence these remedial classes lead to segregated, Roma-only classes, even when the children move on to second, third and fourth grade. It is also common to see separate Roma classes for students who failed and have to repeat the same grade.
- ⇒ **Delayed enrolment of Roma children:** Roma children’s enrolment into first grade can be delayed on the basis of poor test results, which are mostly caused by limited knowledge of the Croatian language. However, the delay in enrolment is not coupled with compensatory programmes, such as high-quality integrated preschool. Consequently, the Roma students’ school readiness only worsens, so that they often end up enrolling in remedial classes or special education institutions. There is no discussion of changing the current enrolment policy in Croatia, and no options have been developed to overcome these barriers.

10

REF activity in Croatia

The Roma Education Fund (REF) made a €550,000 grant to the Ministry of Science, Education and Sports, primarily to support the work of organizing, and providing infrastructure for, preschool and extended day programmes for Roma in Medjimurje and Baranja. Part of the grant also went toward education for parents and teachers. The implementation of the project began in October 2006. Since then, progress on the project has been slower than expected, and there is a concern that the outcomes are not yet visible: The ratio of mixed and segregated classes did not change and the inclusion of Roma children in two-year preschool education did not increase to a considerable degree.

REF Strategic Framework

Key instruments of the REF’s work in Croatia should include the following areas of action:

1. Actions addressing public policy on Roma education.

Support to Roma communities:

- ⇒ Support Roma parents in excluded communities: Involve parents in early care projects; empower families in excluded communities and motivate them in education issues. Support communication between Roma parents and local schools and preschool facilities.
- ⇒ Involve representatives of parents, Roma organizations, the Council for the Roma National Minority, and the Center for Social Welfare in parent-teacher association meetings, workshops, and other school activities.
- ⇒ Support Roma parents in general, to motivate them on education issues.

⇒ Help Roma NGOs involved in educational activities to cooperate and strengthen their organizational, networking, and capacity building structures. Support Roma NGOs in monitoring different forms of segregation in education.

Cooperation with the education system:

⇒ Make efforts to solve the problems of Roma school dropouts, coupled with statistical background studies and monitoring.

⇒ Start monitoring of the overrepresentation of Roma in classes for children with special needs, and decrease the number of Roma in these classes.

⇒ Start systematic monitoring of various forms of segregation of Roma children in the education system. Decrease the scope of segregation through early involvement in preschool programmes, help for families, reorganization of school catchment areas, and strict control over the process of enrolling children in segregated schools and classes.

⇒ Ensure the establishment of effective language acquisition models for Croatian as a second language at preschool level.

Cooperation with government representatives:

⇒ Improve the current legal framework by introducing special regulations to ban class segregation.

⇒ Insist on the implementation of the strategic framework spelled out in the National Programme for Roma and the Decade of Roma Inclusion Action Plan. Calculate the real per-child costs of implementing these measures.

11

2. Actions involving research projects – in the form of studies and evaluations.

⇒ Analysis of drop-outs throughout the school system, including research on prevention and remedial measures, like second-chance programmes.

⇒ Systematic analysis of the Roma presence in special needs education and other forms of segregated education, as well as identification of measures for inclusion of the children from the special needs system and segregated classes into regular integrated programmes.

⇒ Review of the mechanisms of inclusion of Romani language and intercultural topics in the national educational curriculum.

2. Roma Population in Croatia

12

According to the official Census in 2001 there are 9,463 registered Roma in Croatia. However, comparing the official number with the population of Roma in settlements (there are about 25 Roma settlements in Croatia), the estimations of Roma organizations and the Centre for social welfare, the range of Roma in Croatia is about 30,000-40,000 people.¹ This estimate is used by the Government, NGOs and the representatives of the international community. Based on this information the Roma population constitutes almost 1 percent out of the total population of Croatia. Based on these parameters, the cohort of Roma children at the age of 7 is approximately 500.²

The most numerous Roma communities are settled in Međimurje (with around 30 percent of the total Roma population), Zagreb and Baranja, but number of Roma live also in Rijeka, Pula, Bjelovara, Sisak, Karlovac, Pitomača, Slavonski Brod, Vukovar, Perušić, Đurđevac, Novska and Kutina. Not all Roma have yet acquired official civil status (gaining the Certificate of Croatian Citizenship), which is the precondition for many social rights.

Poverty, Inequality and Discrimination: Poverty Indicators

Disproportionate share of poor citizens in Croatia are believed to be of Roma origin, there are estimations that 13,5 percent of all welfare recipients who receive financial assistance in Croatia are Roma.³ UNDP poverty indicators show that 11 percent of Roma (in comparison to 2 percent of majority population) are under the poverty line in Croatia.⁴

The Roma who lack civil status are denied the right to free health care services in Croatia. However, there is no precise data on the percentage of Roma who fall into this category.

Based on the data collected in 2004, around 6 percent of Roma have full-time job, about 10 percent of Roma are employed part-time, while the percentage of Roma that has difficulties to gain access to labour market is approximately 84 percent.⁵

Based on data of the Croatian Employment Service from 2006, 74 percent of Roma adults that are registered did not finish elementary school, 21,5 percent finished elementary school education, and only 4,5 percent graduated from secondary school.⁶

¹ This estimation is used in the National Programme for Roma, adopted by the Government in 2003.

² If we use the share of the 7-year-old citizens in the total population of Croatia (according to the last census), and the number of 35.000 as referential for the total of Roma population in Croatia.

³ Report on the Access of Roma to Employment: Kušan-Zoon, Council of Europe, 2004.

⁴ UNDP: At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006.

⁵ Needs Assessment for the Roma Education Fund, Hobljaj, 2004.

⁶ More details in the study Employment of Roma Men and Women: Situation, Needs and Recommendations, Novak-Feldman-Tomljenović, IDEMO Institute for Democracy, 2007.

At school-age level, the education status of Roma in Croatia seems to be somewhat better than in most other SEE countries with a 36 percent enrolment in secondary education.⁷ Ministry of Science, Education and Sports in school-year 2005-2006 recorded 6 Roma university students, 43 secondary school students and 11 Roma in adult-education, who were supported by the Ministry's scholarships, while the total number of scholarship recipients increased in 2006-07 to 109.⁸

The total number of university students including those supported by their families, with no applications for scholarships is likely higher.

Roma Representation in the Government/Parliament

Special rights of Roma as a national minority are protected by a Government Office for National Minorities, as well as by the Council for National Minorities. Both allocate resources from the Government's budget, the Office for National Minorities for cultural activities, and the Council for projects run by Roma organizations and individuals. There are no Roma employed in the Government or at the relevant ministries. The official Parliamentary representative of the Roma national minority is a non-Roma who also represents the interests of German, Jewish, Ruthenian, Ukrainian, Austrian, Romanian, Bulgarian, Polish, Turkish and Vlach minorities.

Roma NGO leaders are, however, consulted in Roma-related matters, including education, and the Office for National Minorities has recently contracted a Roma for external collaboration.

For the monitoring of the National Programme for Roma an intergovernmental body has been established, headed by the Vice-Prime Minister, and it includes 8 Roma representatives.

On local level Roma are represented in special minority representative bodies: Councils for Roma National Minority with 10 minority members per district, 15 members per town and 25 members per county, with the election of the president of the Council for Roma National Minority for each local government unit.

Currently there are 3 Roma members in executive local government bodies, for the first time in Croatia, due to a new governance framework. Representatives of various Roma nongovernmental organizations are members of several local councils and commissions which make decisions about the allocation of funds for minority and education programmes, formulate legislative proposals or discuss strategies and projects. However the quality of the cooperation between the local authorities and Roma varies. Urban areas (Čakovec, Beli Manastir, Zagreb, Rijeka, Pula, Pitomača, Bjelovar, Delnice) show more sensibility toward minority, social and multicultural problems and have more funds for related programmes.

The representatives of the Roma are also better organized in these areas. Cooperation is insignificant or does not exist at the county and district level and the level of tolerance varies between communities. In some cases, lack of cooperation between different Roma groups and representatives (in NGOs and in the Councils for National Minorities) additionally contribute to the exclusion of the Roma at local level.

⁷ UNDP: At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006.

⁸ Draft Report on the implementation of the National Programme for Roma for 2004, 2005 and 2006, MOSES, February, 2006.

Civil Society

14

Civil society organizations dealing with human rights, education, social services and minority rights comprise only a small part of the 30,000 civil organizations registered in Croatia. But this segment of civil society is very active and well developed having played a crucial part in the democratization and pluralisation of society during the 1990s. Some organizations have developed impressive human and professional capacities. The National Strategy for the Development of Civil Society has recently been designed with the participation of numerous active members of civil society. Apart from donors who are beginning to downsize assistance to Croatia, funding sources for NGOs are the National Foundation for the Development of Civil Society (which has access to state funds generated from games of chance) and ministries and Government offices, through regular competitions for financial support, as well as special funds for providing social services and research. Within the Government there is a special Government Office for Cooperation with NGOs (which will direct a large part of the EU funds for civil society), and also the Council for the Development of Civil Society, an independent body which promotes development strategies of civil society in Croatia, consisting of the representatives of civil society and the Government. The business sector is slowly taking on the role of the donor to civil organizations, although still with relatively small amounts. The cooperation between the authorities and civil society organizations has been improving since the 1990s, but it still cannot be said that cooperation, building trust and regular consultation is a part of the everyday practice.

Structure of Roma Civil Society

As of Spring 2007 there were 71 registered Roma nongovernmental organizations in Croatia. Twenty of them are active, and have relatively well developed internal capacities.

Many organizations have made a steady progress in creating projects, public awareness, open public dialogue about Roma problems, especially since 2002. Also, several capacity building programmes have been organised through the Office for national Minorities to overcome some of the shortcomings.

In the area of education the organization Roma for Roma works in Zagreb and Međimurje and has developed cooperation with partners from other regions.

Other organizations (Roma Association of the City of Beli Manastir – Baranja, Roma Ways Association, The Golden Cobra Association and Roma Association Zagreb & Zagreb County) deal with issues of education and training as part of their wider scope of activity, including skill-training for adult Roma to qualify for verified, concrete occupations (computer operator, tailor, potter etc.).

There is a network of Roma organizations in Croatia, as well as Roma Organizations Forum.

3. Key Issues in Education Affecting Roma

Financing

Central and local authorities share the financial responsibility for education, as well as health care and social welfare. In elementary education, central state authority covers as the main expenses: the salaries and related costs of teachers and other employees, regular teacher trainings, increased expenses for students educated in their native language, school libraries and other special equipment and capital infrastructure projects. Maintaining infrastructure, utilities, maintenance of equipment, supplemental teacher training and other special investments in education are left to the local authorities.

15

Local authorities are also responsible for preschool education funding and all larger towns manage and finance the kindergarten system on regular basis. The founders of preschool institutions can be the state, local government units, organizations and individuals. In accordance with the legal provision for central government co-funding of public needs, preschool programmes for Roma children, extended day programmes, scholarships for Roma students and similar activities as proscribed in the Government's strategic documents can be funded by the central state authority. Local authorities may cover a part of the expenses, if they find it a priority. So the responsibility is often shifted from one institution to the other, and while waiting for a reaction from one of the authorities, the activities remain downsized and are often cancelled. So in practice, Roma children are included in significant numbers mostly in shortened, 250-hours preschool programmes regularly financed by the central ministry.

The full implementation of the Decade Action Plan for Croatia (inclusion of Roma children in two-years preschool programme, co-financing of school meals and extended day programmes,) will not be feasible without a clear partition of financial responsibilities between the central ministry (MOSES) and local authorities and increases in the amounts contributed. The Croatian National Education Standard lists the monitoring of education costs per student as one of the indicators for analyzing the quality of education system (under the indicators of sources and structures). However, this procedure still does not function in strategic planning for the allocation of funds for Roma education. This fact additionally makes the plan of investment distribution between the resources of the Ministry budget, local government budgets (towns, counties, districts) and other sources (EU funds, other donors) even more difficult.

In addition, most parents needed to pay for schoolbooks and stationery until academic 2007-2008. From the current academic year onwards the Ministry provides free schoolbooks for all children at the national level. Private tuition lessons are very common in senior grades of elementary and in secondary school (according to a research done by the Institute for Social Research, 55 percent of secondary school second grade students used private tuition services; the average cost per lesson is around 8 euro), for which the parents also have to pay. Roma children are disadvantaged in this respect because their parents are often users of welfare support, which does not provide enough for good quality education support. A special financial problem is children's school meal, co-funded by parents, which is often unaffordable for Roma parents.

Facilities

School institutions are most often owned by local authorities (towns and counties). The network of schools in Croatia is often faced with the lack of work space. As a result, schools regularly work in two shifts, or even three in bigger urban areas. The level of investment in buildings, equipment and materials for schools varies considerably from place to place, depending on the local government's income, awareness of the importance of investing in education and the efforts of the school management. Rural districts in Međimurje where Roma children are the majority in junior classes also have serious spatial and staffing problems. Other schools with Roma students (Baranja, Zagreb, Rijeka) have good spatial conditions and equipment, but nevertheless have problems with overcrowded classes and the need for systematic professional training of the teachers.

16

Language of Instruction

The official language in schools is Croatian. However, the Law on Education in Language and Writing of National Minorities from 2000 enables education in native language to all minority members in Croatia, from preschool to tertiary level of education. This right is granted through three models. Model A enables the entire education in language and writing of national minority with obligatory teaching of Croatian language, while model B is bilingual education (science classes in Croatian, the rest in native language). Model C represents learning the minority language and culture through additional and extracurricular classes.

However, these models are not used for the Roma. There is a lack of trained teachers who are Roma (there are no Roma teachers in Croatia, even though there are Roma students at the Teacher Education Academy). Extracurricular classes in Roma language and culture could be initiated without any specific teaching staff requirements in those schools with a higher number of Roma children, in cooperation with Councils for Roma National Minority, Roma and non-Roma NGOs, experts and interested teachers, but this provision is also only rarely used. It seems that an extra effort to help the Roma community to solve this problem has not been made, neither through targeted financial support for such activities, or through technical support from experts.

Education Cycle, Progression Criteria and Examination System

Currently the education in Croatia is organized in four cycles: preschool education, elementary education, secondary education and higher education system. Preschool education is optional, except the compulsory preschool lasting from 3 to 6 months, co-financed by the Ministry. The compulsory education lasts until the age of 16 and includes elementary school, which has eight grades. Junior grades (1st to 4th) have class teaching, while senior grades (5th to 8th) have subject teaching and a class-master. Transition to senior grades is marked by students' stronger efforts in terms of educational demands, lack of high quality remedial classes and lower level of the cooperation between teachers

and parents.⁹ This transition period, as well as first senior cycle years, is most often the time when the largest number of Roma children drops out from the school system.

Educational achievement of students (in 7th and 8th grade) is the criteria for enrollment in secondary schools, while the results of the school leaving exams as well as the school success during the secondary education, are relevant for enrollment in university. Secondary education is divided into three-year (vocational) and four-year (craft, artistic and grammar school) programmes.

Recently national school leaving exams were introduced in grammar schools, as the preparation for the State matura at the end of secondary education. In school year 2008-2009 the school leaving exam is planned to be organized in grammar schools and in 2009-2010 in all four-year secondary schools. The Ministry also plans to introduce a leaving exam at the primary level, piloted in 2006-2007. The National Centre for External Evaluation of Education is in charge of the preparation and organization of the leaving exam. Moreover, the Ministry intends to introduce compulsory secondary education, which requires additional preparation and funding. In this context, the implementation of measures for improving Roma education is an important requirement, due to the current high percentage of Roma children who now drop out from the elementary system.

Equity in Education

The education system in Croatia faces serious inequities. There are several types of education provision which directly or indirectly lead to segregation and lower quality education of Roma students. These are the following:

Special Schools and Adjusted Programmes for Roma Students

In accordance with the Law on Elementary Education (last amendments made in 2005), elementary education of children with special needs is organized in elementary school with the appropriate usage of individualized procedures and extended specialized treatment of the students, in special educational groups and classes within school. In the case of children with «more severe handicap», education is organized in «special education institutions and other institutions». Those children are granted free education until the age of 21.

In some areas, especially where there are special departments or education institutions for children with special needs in the vicinity of a regular school, one can notice the overrepresentation of Roma children in those departments/institutions in relation to their share in total children population in the area.

A high percentage of Roma children attend classes in regular and ethnically integrated classes; but they follow the so-called adjusted programme which includes individually adjusted teaching methods and lower evaluation criteria. Work with children following the adjusted programme is recorded in school statistics¹⁰ and the parents are informed about it; but it is not visible in the final report card and other students should not know about it, which is not often the case.

⁹ Marušić, I.: Parents cooperation with schools: parents and teachers perspective, Zagreb, 2007. <http://www.udrugaroditeljapkh.hr/vijest.asp?id=243>.

¹⁰ However, the statistical data on education do not register ethnicity. Addressing this problem calls for targeted data collection.

Successful implementation of individualized teaching methods varies a great deal, depending on the individual effort and advanced training for teachers and expert assistants, cooperation with parents and the number of students in class. However, the usual outcome is a lower standard education, lower expectations, lower quality of outcomes for the students receiving the adjusted programme, and a restricted range of further education possibilities.

Placement into special schools and to the adjusted programme is based on assessment of child's "psychophysical condition" before enrolment in the first grade of elementary school by an expert team: an associate psychologist or pedagogue, teacher, special needs educator and the medical doctor.

Segregated Classes

There is a problem with segregated Roma classes, primarily in Međimurje County, which has the largest percentage of Roma population. In other areas where Roma live (Zagreb, Baranja, Sisak, Varaždin, Bjelovar, Kutina, Rijeka, Pula, Đurđevac, Karlovac), the average number of Roma students per class is between one and six children and the classes are ethnically mixed. One of the criteria for forming a class is the national evaluation instrument, which helps in determination of the child's psychophysical condition. Based on this test in Međimurje schools with many Roma children, Roma children with best skills and results in the knowledge of Croatian language are usually sent to integrated classes, and the other Roma children to separate, segregated classes. In one part of Međimurje, segregated classes also result from the fact that Roma children make the majority of students in junior elementary grades and there is no provision to cover the costs of their potential transfer to neighbouring schools for the sake of integration. However, there are cases when there are enough non-Roma children to form more mixed classes, but nevertheless this does not happen. The case of Elementary School Kuršanec is very indicative. The school has a good preschool for local Roma children so they are much better prepared for elementary school. Nonetheless, the maximum number of mixed classes is not formed (based on current enrolment this would be 2 mixed and 2 Roma only; but all non-Roma are grouped in one mixed class so that the proportion of mixed and segregated first grade classes is 1:3). There is the case of Elementary School Orehovica, where the school management succeeded to fund transfer for a smaller group of Roma children who are regularly taken to a branch school with the majority of non-Roma children and with enough space and personnel for integrated education. But this group of Roma children is separated in a special class in the branch school, while there is a non-Roma class with a small number of children of the same age in the same building. This case illustrates a pattern of deliberate segregation.

At the national level there is no official directive or protocol given to schools by the Ministry on the policy of forming classes. This issue is not covered by any legal document in Croatia. Non-Roma parents also put pressure and insist on the policy of separate classes. Schools mostly yield under the pressure by parents, but they also consult with the Ministry.

Remedial Classes for Roma

The National Programme for Roma from 2003 also mentions remedial classes as one of the methods in Roma education: «Forming of class departments and groups adequate for the background of Roma children». This is considered a temporary measure in elementary school first grade for Roma children who are not fluent in Croatian language and do not have a minimum of the required skills for attending school. However, the actual practice shows that they do not catch up with their non-Roma peers in senior grades; on the contrary, the lowered criteria for children in exclusively

Roma classes widens the gap between the achievement of Roma and non-Roma children even more. Hence these remedial classes lead to segregated, Roma-only classes as well in the second, third and fourth grade. Separate Roma classes for students who failed and have to repeat the same grade are also a common practice, especially in the period between the second and the fourth elementary school grade.¹¹

Delayed Enrolment of Roma Children

Enrolment into first grade of elementary can be delayed, based upon poor test results. This happens mostly related to poor results in Croatian language and related skills required for education, and this affects mostly the Roma population. The delay of enrolment is however not coupled with provision of compensatory programmes (e.g. high-quality integrated preschool), consequently the school readiness only worsens while the child waits for the next chance to enrol. Often the delay is then leading to enrolment into remedial classes or special education institutions. The discussion on changing the current enrolment policy does not yet seem to have started in Croatia, and no options have been developed on how to overcome these barriers.

19

Roma Teacher Assistants

A small number of Roma teaching assistants are engaged in educating Roma students. Their costs are regularly funded by the Ministry. However, mostly they work as translators and help with physical activities and discipline in the classroom. Teachers rarely cooperate with the assistants on a partnership basis and they do not prepare classes and activities together. Their status was unresolved because the current legal framework does not include an assistant in education, so even though they got paid, they did not work in accordance with a work contract, but a temporary service contract. This made their status in schools even more difficult. Currently the MOSES has undertaken changes to better regulate the status of the teaching assistants, to increase their number and ensure that they get systematic encouragement for finishing schools and academies for teachers and are offered scholarships.

¹¹ Annex to the Study of the Evaluation of Needs for REF, Croatia, Hobljaj 2004.

4. Qualitative Evaluation of Roma Education

Achievements

20

Compared to the period before, from 2002 the Republic of Croatia has made a significant break through for the education of Roma. First of all, the public and the relevant institutions recognized the problem, Roma organizations have considerably improved their capacities and they actively participate in the implementation of programmes and projects. A relatively precise strategic framework for improving the situation through the Government's National Programme for Roma was introduced in 2003.

Beginning in 2003 Croatia prepared to join the Decade for Roma Inclusion and it introduced the Decade for Roma Action Plan (DRAP), which was adopted by the Government in 2005. This strategic level sets the foundation and the guidelines for making progress promising.

Implementation Gaps

In practice however the implementation of the defined strategies is very slow, unsystematic and there are no efficient national mechanisms for monitoring progress. Partly implemented measures include full preschool education lasting one or two years (instead of the 250 hours preschool programme which is currently supported for Roma children) and scholarships for students. The extended day programme with provided meals, tuition with mentors, extracurricular activities and teacher training have not yet taken hold on a larger scale. Part of the problem lies in the insufficient and unsystematic allocation of funds for Roma education, poor horizontal coordination (within MOSES and between MOSES and other ministries), as well as vertical coordination (no agreement or system of co-financing the concrete DRAP measures between the Ministry and local authorities).

Another part of the problem lies in the general drawbacks of the education system, and has consequences for all socially deprived and national minority children in the Croatian education system. Most important among these are: low motivation of teachers and no efficient rewarding system for work in the education sector, no specific training programme for management of education institutions, no specific advanced training for teachers (especially in the methods aimed at children, education for equality and against prejudices, bilingual teaching, inclusion etc.), often not enough space and poor work conditions in schools, outdated pedagogical standards which allow overcrowded classes, shortage of expert assistants in schools, not enough cooperation between schools and parents and local health care and social welfare institutions.

The absence of a specific antidiscrimination law is also a significant impediment. This will change in the period of approaching the EU, as Croatian legislation is brought in line with European legal standards. The EU's Directive 43/2000/EC is very important in this respect because it clearly defines direct and also indirect discrimination and provides a legal instrument for banning both types of discrimination.

Summary of Advantages and Disadvantages of Croatian Education System in terms of Roma Education

	Advantages	Disadvantages
Preschool education	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ High-quality and liberal legal basis for founding preschool education institutions and the choice of different programmes they offer. ⇒ Appropriate strategic orientation of Croatian preschool education. ⇒ Broad network of kindergartens. ⇒ High level of decentralization and good support of some local communities (towns) to preschool education. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ No systematic financial support for two-year preschool for Roma children (measure of the DRAP) by the MOSES. ⇒ No mechanism for securing the quality of various preschool programmes for Roma children. ⇒ Frequent segregation of Roma children at preschool level. ⇒ Lack of defined standards and curricula for teaching children who learn Croatian as the second language coupled with lack of effective language acquisition methods by teachers and management of preschool institutions. ⇒ Inadequate and unsystematic teacher training, with funding primarily left to local authorities, lack of bilingual teaching capacities. ⇒ Inadequate level of cooperation with parents in most kindergartens. ⇒ Poor coordination of state authorities, local authorities and donors when it comes to co-funding Roma preschool programmes (discontinuity of support for those programmes, parents, teachers and children lose their motivation).

<p>Elementary education</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ No deliberately segregated schools. ⇒ Free education for all children and, recently, free schoolbooks for all children, funded by central and local authorities. ⇒ Legally regulated funding for the transfer of students to distant schools. ⇒ Provision of additional space to enable schools to work in one shift. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Formation of segregated classes even in schools where it is possible to form more mixed classes. ⇒ The legal possibility to delay enrolment into 1st grade. ⇒ The practice of eliminatory assessment of the child's school readiness and language competency. ⇒ No additional incentives for teachers and expert assistants to work in multilingual and multi-ethnic classes. ⇒ An inefficient system of advanced training for teachers and expert assistants due to lack of monitoring the implementation of skills gained through teacher-training (especially in issues related to the successful work with socially deprived children and ethnically mixed classes). ⇒ No advanced training for school management. ⇒ No organized extended day programme for children in all schools with Roma students, shortage of expert support in elementary schools. ⇒ Overcrowded classes in junior grades in some schools having Roma children.
------------------------------------	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> ⇒ No specific protocol for cooperation between schools and social welfare centres, kindergartens and other institutions taking care of Roma children. ⇒ Overrepresentation of Roma children in institutions and departments/classes for education of children with special needs. ⇒ Inadequate research on the phenomenon of school dropouts and its causes. ⇒ No national strategy for the prevention of drop outs from elementary or secondary school. ⇒ No provision for re-enrolment of children in regular or alternative education programmes.
<p>Secondary and higher education</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Established system to grant scholarships to all interested Roma secondary school and university students. ⇒ Satisfactory policy and implementation framework in MOSES for affirmative action in enrolment of Roma students in secondary and tertiary education. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Lack of precise minimal quota or target for Roma students in secondary schools and at universities and colleges. ⇒ Late payment of scholarships in last two years. ⇒ Inadequate monitoring of individual achievement and needs of Roma students. ⇒ Insufficient cooperation between educational institutions and authorities and the private sector for the purpose of employing Roma graduates.

Many of these drawbacks are recognized in the Education Sector Development Plan 2005-2010 which was proposed by the Ministry of Science, Education and Sports and adopted by the Government in June 2005. The implementation of the Plan is planned to be financially covered by Croatian Government Budget, EU funds and a loan from the World Bank.

5. Commitments and Implementation of the Action Plan for the Decade of Roma Inclusion

The Decade's Action Plan for Croatia concerning education issues consists of two parts: a specific part with concrete measures for 2005 and a general part with measures for the period 2005–2015. The total allocated amount for the implementation of the National Programme for Roma and the Decade for Roma Action Plan in 2006 was 1.3 million HRK or 180,000 euro and the same amount is planned for 2007.

However, resources planned for the implementation of many specific measures are not sufficient for full inclusion of Roma children, parents and teachers in the planned activities. For example, the Action Plan offers only 700,000 HRK (95,000 euro) over ten years for provision of material assets and the inclusion of Roma children in free two-year preschool programmes. This amount covers only 1/19 of the total actual cost per child (est. 3000 HRK annually per child), on the assumption that local authorities would regularly participate in funding.

Consequently the measures outlined by MOSES were not fully taken in the period 2005-2006. While funds from the Government budget have been increased in the meantime, the amounts are not sufficient for introducing new activities, in accordance with the Decade for Roma Action Plan.

In November 2005, the Ministry submitted an application to REF for the project: More Accessible and Better Education for Roma. REF made a grant of 550,000 euro, primarily for supporting the organization and infrastructural basis for preschool and extended day programmes for Roma in Medjimurje and Baranja, but partly also for the education for parents and teachers. The implementation of the project began in October 2006. During the implementation period the progress on the project was slower than expected, and there is a concern that the outcomes are not yet visible, i.e. that the ratio of mixed and segregated classes did not change and the inclusion of Roma children in two-year preschool education did not increase in considerable degree.

Nongovernmental Programmes/Projects/Activities

Roma civil organizations are undertaking several valuable education initiatives for the Roma community. However, these initiatives are in continuous danger of having their budget cut because they still depend largely both on foreign donations and resources from the Government's budget, mostly allocated through annual competitions for NGOs. A very large number of organizations apply for these competitions so a systematic support of high-quality and sustainable projects is difficult.

Among the activities of Roma nongovernmental organizations the most important ones were:

- ⇒ Preschool programme for the Roma children in the settlement Kuršanec, programme.
- ⇒ A Healthy Community and magazine Youth for Youth, implemented by the NGO Roma for Roma Croatia.

- ⇒ Preschool programme for Roma children in Lončarevo settlement implemented by Međimurje Roma Association.
- ⇒ From Education to Vocation, from Vocation to Employment programme by Roma Association of the City of Beli Manastir – Baranja for adult Roma.
- ⇒ Preschool programme in Beli Manastir.
- ⇒ Projects/programmes for cultural cooperation of Roma and non-Roma children and youth organized by Roma Ways organization, taking place in city libraries.
- ⇒ Programme for running verified ECDL computer courses for young Roma, organised by Roma Association Zagreb and Zagreb County and the business sector.
- ⇒ Roma theatre Chaplin – programme for social inclusion coordinated by drama groups of young Roma and non-Roma, Primorje-Gorski Kotar County Roma Association, Rijeka.
- ⇒ Lovar Roma Culture and Education Centre, Bjelovar.
- ⇒ Kindergarten and mentor help for Roma children in Orlovac, Karlovac Human Rights Committee.
- ⇒ Roma preschools in Petrijanec and Brod na Kupa districts.
- ⇒ Preschool programmes by Istria and Pula Roma Associations and association MERLIN.
- ⇒ Kindergarten Pinokio, Bjelovar, including Roma children.
- ⇒ Kindergarten «Happy house», Pula, including Roma children.
- ⇒ Educational initiatives by Sisak-Moslavina County Roma Association and Vukovar-Srijem County Roma Association (creative workshops for children).

The crucial role in starting the initiatives for these programmes and projects, as well as in their sustainability was played by the representatives of nongovernmental organizations, donors and local authorities. A smaller percentage of these activities is or will be financed by MOSES and the business sector.

6. REF Strategic Framework

Key Instruments

Public policy on Roma education – Chart 1: Support to Programmes and Projects

Help and support for Roma community	Cooperation with education system	Cooperation with Government representatives
<ol style="list-style-type: none"> 1. Support Roma parents in excluded communities: <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Involve parents in early care projects. ⇒ Empower families in excluded communities and motivate them in education issues. ⇒ Support communication between Roma parents and local schools and preschools. 2. Involve representatives of parents, Roma organizations and Council for Roma National Minority, as well as the Centre for Social welfare regularly in PTA meetings, workshops and other school activities 3. Support Roma parents in general: <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Motivate Roma parents in education issues. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Make systematic efforts to solve the problem of Roma school dropouts, with statistical background and monitoring. ⇒ Start systematic monitoring of the over representation of Roma in the education provision for children with special needs and decrease their number through early involvement in preschool programmes, help for families and strict inspection of environment. ⇒ Start systematic monitoring of the various forms of segregation of Roma children in the education system; decrease their scope through early involvement in pre-school programmes, provide help to families and ensure strict inspection of environment. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Improve the current legal framework by introducing special regulations for the ban on class segregation, in accordance with the EU anti-discrimination Directive 43/2000/EC). ⇒ Insist on the implementation of the existing strategic framework set within the National Programme for Roma and the Decade for Roma Inclusion Action Plan, together with the calculation of the real costs of the implementation of these measures (two-year preschool and extended day programmes in schools) per child.

<p>4. Support Roma NGOs involved in educational activities to cooperate and strengthen their organizational, networking, and capacity building structures, and support Roma NGOs to monitor different forms of segregation in education.</p>	<p>⇒ Ensure the establishment of effective language acquisition models for Croatian as second language at preschool level.</p>	<p>⇒ Promote agreement on cooperation between local authorities and the Ministry for financing the measures set forth in the Action Plan – supporting sustainable projects with long-term funds provided by local and state authorities.</p>
<p>5. Use examples of good practice as positive role models.</p>	<p>⇒ Issue official Ministry directives on the obligation and tactics of cooperation with parents and Roma community for schools which include Roma children, in cooperation with Roma representatives, education assistants, school management, teachers and the Centre for Social Welfare.</p>	
<p>6. Support Roma students at higher levels, encouraging their networking and positive impact as role models.</p>	<p>⇒ Enable systematic advanced training for teachers who work with Roma children, as well as tuition support for the following areas: education for diversity, Romani culture and tradition, methods for teaching Croatian as second language, education against prejudices, methods for peaceful conflict resolution, tactics of cooperation in the community and partnership with parents.</p> <p>⇒ Involve principals of elementary schools and kindergartens with Roma children in specialized training for education management.</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Improve the status of Roma education assistants. ⇒ Allow and facilitate the process of developing Roma curriculum content for schools close to Roma communities, as well as the cooperation with parents, Roma representatives, and local authorities, for the purpose of creating a multicultural environment in educational institutions. ⇒ Introduce a system for additional motivation of teachers who work with Roma children including a system of financial incentives, training, work in smaller and well equipped classes, support to expert advisers in every school. 	
--	---	--

Research and Analytic Needs in Roma Education

Research projects in the forms of studies and evaluations are particularly necessary in the following fields connected with Roma education:

- ⇒ Systematic analysis of drop-outs throughout the system including action research on prevention and remedial measures including second-chance programmes.
- ⇒ Systematic analysis of special needs education and other forms of segregated education in relation to the indications of the overrepresentation of Roma children in the system; evaluation as well as identification of measures for partial or full inclusion of the children from the special needs system and segregated education provision to regular integrated programmes.
- ⇒ The inclusion of Romani and intercultural topics in the national and educational curriculum.

Framework Results

Priorities from the existing Decade for Roma Action Plan in the area of education should be determined through consultation with the representatives of Roma councils and organizations and educational institutions (schools, kindergartens) on the ground. Ensuring continuity in funding the programmes is essential, as well as agreement on co-financing preschools and extended day programmes between the Ministry and local authorities. It is also important to ensure there would not be any periods of budget cutting after the end of REF projects, due to reasons such as insufficient allocation of budget resources or technical, legal or procedural difficulties.

Possible areas where REF support could meaningfully contribute include the following:

30

- ⇒ 100 percent inclusion of Roma children in one- or two-year integrated preschool education, which can effectively be achieved by 2010.
- ⇒ Create maximum number of ethnically mixed classes in Međimurje schools and all preschool institutions – by 2008.
- ⇒ Abolish eliminatory testing practice prior to primary school enrolment by 2010.
- ⇒ Enlarged provision of extended day and mentoring programmes in elementary schools by 75 percent by 2010.
- ⇒ Decrease of Roma children dropout rate from elementary and secondary education system to half of the rate from 2005 – a realistic achievement by 2012.
- ⇒ Inclusion of at least 20 Roma teachers in the education system – by 2010.
- ⇒ Decrease of the over representation of Roma children in educational institutions and departments for children with special needs for 50 percent of today's figures – by 2012.
- ⇒ Enabling permanent advanced training and additional motivation to teachers working with Roma children.

References

- Act on amendments to the Local and Regional Self-government Act, Official Gazette, October, 2005.
- Act on Amendments to the Science and Higher Education Act, Official Gazette, 105/04.
- Act on Education in the Language and Writing of Ethnic Minorities, Official Gazette, 51/00.
- Business Journal/Finances: <http://www.poslovnih.hr/33798.aspx>.
- Central Bureau of Statistics, Statistical Yearbook 2005. <http://www.dzs.hr/>.
- Constitutional Law on the Rights of Ethnic Minorities, Official Gazette, 155/02.
[croatia/index_en.htm](http://www.croatia/index_en.htm).
- Croatian Employment Service, Offices in Zagreb and Čakovec, assessment of the current employment of Roma for the Employment of Roma study: needs assessment, current situation and recommendations in preparation with iDEMO Institute for democracy, October 2006.
- Croatian Employment Service: Measures within the annual programme for promotion of employment for 2006 according to the National programme for Roma and Decade of Roma Inclusion Action Plan 2005-2015: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=5063>.
- Croatian Employment Service: Monthly Statistics Bulletin: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4163>.
- Croatian homepage: Economic Indicators: <http://www.hr/hrvatska/gospodarstvo/pokazatelji>.
- Elementary Education Act, Official Gazette, 69/03.
- European Commission – Enlargement – Country profile: Croatia <http://ec.europa.eu/enlargement/>.
- Financing of Local and Regional Self-government Act, 2003, Official Gazette 150/02.
- Government of the Republic of Croatia: *Decade of Roma Inclusion Action Plan 2005-2015* http://www.vlada.hr/nacionalni-program-romi/apdzr_U.htm.
- Government of the Republic of Croatia: *National Programme for Roma*, October 2003: http://www.vlada.hr/Download/2004/04/16/NACIONALNI_PROGRAM_ZA_ROME-USVOJEN_NA_VLADI.pdf.
- Hoblaj, Petra: *Marginalization or interculturalism: current issues in Roman education, International conference Integration and tradition*, Belgrade, December 2002.
- Hoblaj, Petra: *Needs Assessment Study for the Roma Education Fund Background Paper*, Croatia, 2004.
- Hrvatić, Neven, 2000: *Education of Roma in Croatia*, Sociological studies 46/47, 2000.
- Jurlina Alibegović, Dubravka, 2005: *Intergovernmental Fiscal Relations: Potentials and Limitations for Financing Local Development in Croatia*.
- Kušan, Lovorka – Zoon, Ina: *Report on Access of Roma to employment in Croatia*, Council of Europe, September 2004.
- Local and Regional Self-government Act, Official Gazette, no. 33/01 and 60/01.
- Ministry of science, education and sports: Implementation plan 1 i Implementation plan 2 for the project: Improvement of Access and Quality of Roma Education, June, 2005.

- Ministry of science, education and sports: *Overview of achievements of the Ministry of science, education and sports 2004-2006*: http://public.mzos.hr/Download/2006/11/07/pregled_postignuca1.pdf.
- Ministry of science, education and sports: *Programme for education, May 2005*: http://www.national-observatory.org/docs/85-05a_WB_Programme_for_education.pdf.
- Ministry of science, education and sports: *Strategy and action plan for adult learning, July 2004*.
- Novak, Jagoda, 2004: *The Roma Community and International Institutions: Only Relative Success in the Protection of Human and Minority Rights, Migration and Ethnic Themes 4/2004*.
- Novak-Feldman-Tomljenović: *Employment of Roma in Croatia: needs assessment, current situation and recommendations in preparation with iDEMO Institute for Democracy, January 2007*.
- Posavec, Koraljka, 2000: *Socio-cultural characteristics and status of Roma in Europe – from exile to integration, Sociological studies 46/47, 2000*.
- Preschool Education Act, Official Gazette, 10/97.
- [rnet%20Files/Content.IE5/WH2BKBXEN/256,1](http://www.rnet.hr/Files/Content.IE5/WH2BKBXEN/256,1).
- Rules on resource management of the Government Budget and Standards of Preschool Programme Co financing, Official Gazette, 133/97.
- Science and Higher Education Act, Official Gazette, 123/03.and 198/03.
- The Constitution of the Republic of Croatia, Official Gazette, 41/01.
- UNDP: *At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006* <http://europeandcis.undp.org>.
- Zagreb City Office for Economy: *Basic statistics and strategy for economic growth of the City of Zagreb*: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/x/Local%20Settings/Temporary%20Inte>.

Unaprijeđivanje obrazovanja roma u Hrvatskoj

Analiza situacije u zemlji i strateške smjernice za Hrvatsku
Nacrt za raspravu

Sadržaj

Predgovor	39
Zahvale	40
Sažetak	41
Romsko stanovništvo u Hrvatskoj	44
Ključni problemi u obrazovanju Roma.....	47
Kvalitativna procjena obrazovanje Roma	52
Obveze i provedba Akcijskog plana Desetljeće za uključivanje Roma	57
REFov Strateški okvir	59
Literatura	63

37

Predgovor

Ovaj dokument dio je serije REFovih studija zemalja koje imaju za cilj ponuditi – iz perspektive inkluzije romske djece – analizu obrazovnih sustava zemalja uključenih u provedbu Dekade za uključivanje Roma te obrazovnih reformi koje su u njima u tijeku. Ovaj dokument, također, daje pregled različitih programa i aktivnosti koje je Roma Education Fund (REF) proveo od svog osnivanja 2005.g., te naglašava tematska i programska područja na koja se REF planira usredotočiti tijekom sljedeće tri godine. REF se nada da će ovaj dokument biti koristan instrument za:

39

- ⇒ Stvaratelje politika koji teže unaprijeđenju obrazovnih politika usmjerenih smanjivanju razlika u obrazovnim postignućima Roma i ne-Roma.
- ⇒ Predstavnicima civilnog društva koji žele povećati učinkovitost svojih obrazovnih programa čineći ih usklađenijima s cjelokupnom reformom obrazovanja u zemlji.
- ⇒ Cjelokupnoj razvojnoj i donatorskoj zajednici, kojoj je potrebno bolje razumijevanje situacije s kojom su suočena romska djeca, kako bi mogli identificirati područja u kojima će njihova podrška i doprinos biti najpotrebniji i najvrijedniji.
- ⇒ REF, koji treba definirati područja promjena u politici na koje će se usredotočiti.

Informacije predstavljene u dokumentu raspravljene su s predstavnicima vlasti i civilnog društva, putem različitih konzultacijskih sastanaka, kako bi osigurali da dokument što stvarnije prikaže trenutnu situaciju te da preporuke budu provedive. Ovaj dokument odražava situaciju u vrijeme kad je izrađen. Mnoge zemlje prolaze kroz relativno brze promjene i REF planira redovito usklađivati podatke u svojim dokumentima.

Zahvale

Urednici serije studija su Tünde Kovács-Cerović, Roger Grawe i Alexandre Marc. Oni su razvili model sudija, nadzirali proces pripreme i osigurali koherentnost svih dokumenata u seriji.

Autori ovog teksta su Jagoda Novak, konzultant iz Hrvatske, Beata Olahova, Roma Education Fund i Roger Grawe. Biserka Tomljenović pomogla je u usklađivanju teksta s trenutnim podacima.

1. Sažetak

Službeni popis stanovništva Republike Hrvatske iz 2001. godine navodi broj od 9 463 Roma, no pretpostavlja se kako se stvarna brojka Roma u Hrvatskoj kreće između 30 000 i 40 000. Stoga se može procijeniti kako romske djece u dobi od sedam godina ima oko 500. Najbrojnije romske zajednice u Hrvatskoj nalaze se u Međimurju, gdje živi oko 30% ukupne romske populacije te Zagrebu i Baranji. Procjene ukazuju na neproporcionalni udio romskog stanovništva u ukupnom broju siromašnih u Hrvatskoj. Indikatori siromaštva Programa Ujedinjenih naroda za razvoj pokazuju kako 11% Roma u Hrvatskoj živi ispod granice siromaštva, u usporedbi s 2% posto većinske populacije. Posebna prava Roma kao nacionalne manjine štiti Vladin Ured za nacionalne manjine, kao i Vijeće nacionalnih manjina. Obje ove institucije financiraju aktivnosti romskih nevladinih udruga. Niti jedan Rom nije zaposlen u tijelima državne uprave RH ili relevantnim ministarstvima, no na lokalnoj razini Rome predstavlja posebno tijelo – Vijeće romske nacionalne manjine. Voditelje romskih nevladinih organizacija konzultira se o problemima Roma, uključivo i o obrazovanju. U Hrvatskoj djeluje 71 registrirana nevladina romska udruga. Mnogo je udruga postiglo napredak u razvoju projekata, osvješćivanju javnosti i otvaranju javnih rasprava o problemima Roma, naročito od 2002. godine.

Jednakost u obrazovanju

Odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj još je uvijek suočen s nejednakošću. Istina je da se školski sustav ubrzano razvija kako bi se uskladio sa zahtjevima Europske unije, a doneseni su i neki dokumenti o obrazovanju Roma – poput Vladinog Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana za Desetljeće uključivanja Roma. No, u praksi je provedba ovih strategija spora i nesustavna, a ne postoje ni učinkoviti nacionalni mehanizmi za praćenje uspješnosti provedbe. Zakonodavstvo omogućuje provedbu nekih praksi koje izravno ili neizravno vode do segregacije i smanjene kakvoće odgoja i obrazovanja romskih učenika. One su sljedeće:

- ⇒ **Pohađanje posebnih škola i nastava po prilagođenom programu:** velik dio romskih učenika stječe nezadovoljavajuće obrazovanje jer se upisuju u posebne škole ili se, što je češći slučaj, obrazuju u redovnoj nastavi, no po prilagođenim programima koji su manje zahtjevni. Djeca se u posebne škole ili prilagođene programe upisuju na temelju procjene njihovog psihofizičkog stanja prije upisivanja u prvi razred osnovne škole.
- ⇒ **Odvojeni razredi:** postoji ozbiljan problem odvojenih romskih razreda, naročito u Međimurju gdje je Roma najviše. U međimurskim školama koje pohađa mnogo romske djece, Romi koji najbolje poznaju hrvatski jezik i imaju najrazvijenije socijalne vještine pohađaju integrirane razrede, dok ostala romska djeca pohađaju odvojene razrede. Odvojeni razredi rezultat su činjenice da romska djeca čine većinu učenika u nižim razredima u Međimurju i ne postoji zakonska odredba koja bi omogućila pokrivanje troškova prijevoza te djece u susjedne škole

radi integracije. Na nacionalnoj razini, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa nije donijelo službenu uputu ili protokol za određivanje politike za formiranje razreda.

- ⇒ **Formiranje razreda s obzirom na predznanje:** nova privremena mjera usmjerena prema romskoj djeci koja ne govore hrvatski jezik tečno predviđa formiranje prvih razreda osnovne škole koji su „primjereni stupnju prethodnog obrazovanja romske djece“. Praksa je pokazala da sniženi kriteriji za takvu djecu samo produbljuju jaz između postignuća romske i neromske djece. Čini se da takva nastava vodi do odvojenih romskih razreda, čak i kada djeca prijeđu u drugi, treći i četvrti razred. Uobičajeno je, također, odvajati romske razrede za djecu koja ponavljaju razred.
- 42 ⇒ **Odgođeno upisivanje romske djece:** upisivanje romske djece u prve razrede može se odgoditi na temelju loših rezultata postignutih testiranju prije upisa koji su najčešće posljedica ograničenog znanja hrvatskog jezika. Međutim, odgoda upisa nije popraćena zamjenskim programima, kao što je kvalitetna integrirana predškola. Posljedica ovoga nedostatka je da spremnost romske djece za školu u tih godinu dana još više opada i da se često upisuju u odvojene razrede ili posebne škole. Trenutno se u Hrvatskoj ne raspravlja o promijeni postojeće upisne politike, a ne nude se ni alternativna rješenja koja bi pomogla u rješavanju ovih problema.

Aktivnosti REF-a u Hrvatskoj

Fond za obrazovanje Roma (REF) odobrio je Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa 550 000 eura sredstava kao potporu organiziranju i stvaranju infrastrukture za provedbu predškolskih programa i programa produženog boravka za Rome u Međimurju i Baranji. Dio novčanih sredstava bio je namijenjen obrazovanju roditelja i učitelja. Provedba projekta počela je u listopadu 2006. godine. Provedba je tekla sporije od očekivanoga i postoji bojazan da rezultati još nisu vidljivi: omjer miješanih i odvojenih razrednih odjeljenja nije se znatno izmijenio, kao ni uključivanje romske djece u dvogodišnje predškolsko obrazovanje.

REFov Strateški okvir

Ključni instrumenti za djelovanje REF-a u Hrvatskoj trebali bi uključivati sljedeća područja djelovanja:

1. Aktivnosti usmjerene na politiku obrazovanja Roma.

Potpora romskim zajednicama:

- ⇒ Potpora romskim roditeljima u izdvojenim zajednicama: uključivanje roditelja u projekte rane brige; osnaživanje obitelji u izdvojenim zajednicama i motiviranje roditelja za obrazovanje. Poticanje komunikacije između romskih roditelja i lokalnih školskih i predškolskih ustanova.
- ⇒ Uključivanje predstavnika roditelja, romskih organizacija, Vijeća romske nacionalne manjine i centara za socijalnu skrb u sastanke namijenjene boljoj povezanosti roditelja i učitelja, radionice i ostale školske aktivnosti.

- ⇒ Podrška romskim roditeljima općenito, u svrhu motivacije za obrazovanje.
- ⇒ Pomaganje voditeljima romskih nevladinih organizacija uključenima u obrazovne aktivnosti da surađuju i jačaju strukturu i kapacitete svoje organizacije, mreže i objekata. Potpora voditeljima romskih nevladinih organizacija u praćenju i nadzoru različitih oblika segregacije u obrazovanju.

Suradnja s obrazovnim sustavom:

- ⇒ Poduzimanje mjera za rješavanje problema prekidanja školovanja Roma pomoću statističkih studija i kontinuiranog praćenja.
- ⇒ Početak praćenja prevelike zastupljenosti Roma u razredima za djecu s posebnim potrebama, i smanjenje broja romske djece u tim razredima.
- ⇒ Početak sustavnog praćenja i nadzora raznih oblika segregacije romske djece u odgojno-obrazovnom sustavu. Smanjenje opsega segregacije kroz rano uključivanje u predškolske programe, pomoć obiteljima, reorganizacija mreže škola i stroga kontrola procesa upisivanja djece u odvojene škole i razrede.
- ⇒ Omogućavanje učinkovitog učenja hrvatskog kao drugog jezika na predškolskoj razini.

Suradnja s predstavnicima vlasti:

- ⇒ Pобољшanje trenutno važećeg zakonskog okvira uvođenjem posebnih propisa koji zabranjuju segregaciju u razredima. Zahtjev za provedbom strateškog okvira unutar Nacionalnog programa za Rome i Akcijskog plana Desetljeća uključivanja Roma. Izračun stvarnih troškova provedbe ovih mjera po djetetu.

2. Aktivnosti koje uključuju istraživačke projekte – u obliku studija i procjena.

- ⇒ Analiza odustajanja od školovanja kroz sustav školstva, uključujući istraživanje prevencije i pravnih mjera kao i programa “druge prilike”.
- ⇒ Sustavna analiza uključenosti Roma u nastavu po posebnom programu i drugim oblicima odvojenog obrazovanja, kao i određivanje mjera za uključivanje djece iz sustava za djecu s posebnim potrebama i odvojenih razreda u program redovne nastave.
- ⇒ Revizija mehanizama uključivanja romskog jezika i interkulturalnih tema u nacionalni i odgojno-obrazovni kurikulum.

2. Romsko stanovništvo u Hrvatskoj

44

Popis iz 2001. bilježi 9 463 registriranih Roma. No, usporedbom službenog broja sa stanovništvom u romskim naseljima (u Hrvatskoj ima oko 25 romskih naselja), po procjenama romskih organizacija i Centra za socijalnu skrb, smatra se da u Hrvatskoj živi 30 000-40 000 Roma.¹ Ove podatke koristi hrvatska Vlada, nevladine udruge te predstavnici međunarodne zajednice te je po njima jasno da Romi čine gotovo 1% sveukupnog stanovništva Hrvatske. Na temelju spomenutih brojki, procjenjuje se da generacija romske djece u dobi od 7 godina broji otprilike 500 tinjak djece.²

Najbrojnije zajednice Roma nalaze se u Međimurju (s otprilike 30% sveukupnog romskog stanovništva), Zagrebu i Baranji, no mnogo Roma živi u Rijeci, Puli, Bjelovaru, Sisku, Karlovcu, Pitomači, Slavonskom Brodu, Vukovaru, Perušiću, Đurđevcu, Novskoj i Kutini. Još uvijek svi Romi nisu stekli službeni status građanina (to jest, nemaju još uvijek hrvatsku domovnicu) što je preduvjet za ostvarivanje mnogih socijalnih prava.

Siromaštvo, nejednakost i diskriminacija: pokazatelji siromaštva

Vjeruje se da upravo Romi čine najveći udio siromašnih građana u Hrvatskoj budući da su 13,5% od ukupnog broja primatelja novčane pomoći u okviru socijalne skrbi u Hrvatskoj upravo Romi.³ Prema pokazateljima siromaštva koje definira UNDP 11% Roma u Hrvatskoj živi ispod linije siromaštva (za većinsko stanovništvo taj postotak iznosi 2%).⁴ Romi koji nemaju status građanina nemaju ni pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu u Hrvatskoj. No, nema točnih podataka o postotku Roma koji ulaze u ovu kategoriju.

Zaposlenje

Na temelju podataka prikupljenih u 2004. oko 6% Roma ima posao s punim radnim vremenom, 10% Roma radi pola radnog vremena dok postotak Roma koji imaju poteškoća u pronalasku radnog mjesta iznosi otprilike 84%.⁵

¹ Ove podatke koristi Nacionalni program za Rome kojeg je Vlada usvojila 2003.

² Ukoliko upotrijebimo udio sedmogodišnjaka u ukupnom broju stanovništva Hrvatske (na temelju posljednjeg popisa), te broj od 35 000 kao referentni broj za ukupan broj romskog stanovništva u Hrvatskoj.

³ Izvještaj o mogućnostima zapošljavanja Roma, Kušan-Zoon, Council of Europe, 2004.

⁴ UNDP: At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006.

⁵ Procjena potreba fonda za obrazovanje Roma, Hobljaj, 2004.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, 74% registriranih odraslih Roma nije završilo osnovnu školu, 21,5 % ima osnovnu školu, a tek 4,5% ima srednju stručnu spremu.⁶

Izgleda da je obrazovni status školske djece Roma u Hrvatskoj donekle bolji nego u većini zemalja jugoistočne Europe s 36% upisanih u srednješkolsko obrazovanje.⁷ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa je u akademskoj godini 2005-2006 zabilježilo 6 Roma na fakultetima, 43 polaznika srednjih škola te 11 Roma polaznika obrazovnih tečajeva za odrasle, koje je stipendiralo Ministarstvo.⁸

Ukupan broj sveučilišnih studenata, uključujući i one koje financira obitelj, a koji se nisu prijavili za stipendije je značajno viši.

Zastupljenost Roma u Vladi/Saboru

Posebna prava za Rome, kao nacionalne manjine, štiti Vladin ured za nacionalne manjine kao i Savjet za nacionalne manjine. I jedna i druga agencija izdvajaju sredstva iz Vladinog proračuna, Vladin ured za nacionalne manjine za kulturne aktivnosti, a Savjet za projekte romskih organizacija ili pojedinaca. Ni u vladi ni u ministarstvima nema zaposlenika romske pripadnosti. Službeni zastupnik Roma u Saboru nije romskog podrijetla te osim interesa Roma zastupa i interese njemačke, židovske, rusinske, ukrajinske, austrijske, rumunjske, bugarske, poljske, turske i vlaške nacionalne manjine.

No, kada je riječ o temama vezanim uz Rome, uključujući obrazovanje, redovito se konzultiraju voditelji romskih nevladinih udruga, a Vladin ured za nacionalne manjine je nedavno zaposlio vanjskog suradnika romske nacionalnosti. Za nadzor provedbe Nacionalnog programa za Rome osnovano je vladino tijelo na čelu s potpredsjednicom vlade koje uključuje 8 romskih predstavnika.

U lokalnim tijelima izvršne vlasti, Romi su zastupljeni u posebnim tijelima za zastupanje manjina: Vijeća za nacionalnu manjinu Roma s 10 članova manjine po općini, 15 po gradu te 25 po županiji, a predsjednik Vijeća za nacionalnu manjinu Roma bira se za svaku jedinicu lokalne uprave.

Po prvi puta u Hrvatskoj, zahvaljujući novom okviru upravljanja trenutačno djeluju 3 člana Roma u izvršnim tijelima lokalne samouprave.

Predstavnici nekolicine romskih nevladinih udruga su članovi nekoliko lokalnih vijeća i povjerenstava koja donose odluke o izdvajanju sredstava za programe manjina i programe obrazovanja, formuliraju prijedloge zakona ili raspravljaju o strategijama i projektima. No, kvaliteta suradnje između lokalnih vlasti i Roma u velikoj mjeri varira od područja do područja. Urbana područja (Čakovec, Beli Manastir, Zagreb, Rijeka, Pula, Pitomača, Bjelovar, Delnice) pokazuju veći senzibilitet prema problemima manjina, problemima socijalne i multikulturalne prirode te raspolažu s više sredstava namijenjenih takvim programima.

⁶ Više detalja u studiji zapošljavanje Roma i Romkinja: Procjena stanja, potrebe i preporuke, Novak-Feldman-Tomljenović, IDEMO Institute for Democracy, 2007.

⁷ UNDP: At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006.

⁸ Nacrt Izvještaja o provedbi Nacionalnog programa za Rome za 2004., 2005. i 2006., MZOŠ, Veljača, 2006.

Predstavnici romske zajednice su također mnogo bolje organizirani u ovim područjima. Suradnja je neznatna ili čak nepostojeća na razini županija, a razina tolerancije varira od zajednice do zajednice. U nekim slučajevima, manjak suradnje između različitih romskih skupina i predstavnika (u nevladinim udrugama te u Vijeću za nacionalne manjine) također pridonosi isključivanju Roma na lokalnoj razini.

Civilno društvo u Hrvatskoj

46

Organizacije civilnog društva koje se bave ljudskim pravima, obrazovanjem djece, socijalnim uslugama te pravima manjina uključuju samo manji dio od sveukupno 30 000 organizacija registriranih u Hrvatskoj. No, ovaj segment civilnog društva je vrlo aktivan te vrlo dobro razvijen budući da je odigrao vrlo važnu ulogu u demokratizaciji i pluralizaciji društva u 90-tima. Neke su organizacije razvile impresivne ljudske i profesionalne potencijale. Nedavno je sastavljena Nacionalna strategija za razvoj civilnog društva u suradnji s brojnim aktivnim članovima civilnog društva. Osim donatora koji smanjuju pomoć Hrvatskoj, sredstva kojima se financiraju nevladine udruge su: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva (kojoj su dostupna državna sredstva dobivena od igara na sreću) te ministarstva i vladini uredi, kroz regularne natječaje za financijske potpore te putem posebnih fondova za pružanje socijalnih usluga i istraživanje. Unutar Vlade, postoji poseban Vladin Ured za udruge (koji upravlja fondovima EU namijenjenima civilnom društvu), te Vijeće za razvoj civilnog društva, nezavisno tijelo koje se bavi promicanjem razvojnih strategija civilnog društva u Hrvatskoj, a sastoji se od predstavnika civilnog društva te Vlade. Poslovni sektor polako prihvaća ulogu donatora civilnih udruga, iako je još uvijek riječ o relativno malim iznosima. Suradnja između vlasti i civilnog društva se popravlja od 90-tih no još se uvijek ne može reći da su suradnja, izgradnja povjerenja te redovite konzultacije s civilnim društvom dio svakodnevnih prakse.

Struktura romskih civilnih organizacija

Prema podacima iz proljeća 2007.g. u Hrvatskoj djeluje 71 registrirana romska nevladina udruga. Dvadesetak tih udruga je aktivno s dobro ili relativno dobro organiziranim internim kapacitetima.

No, mnoge su organizacije značajno napredovale u osmišljavanju projekata, podizanju javne svijesti, poticanju otvorenog javnog dijaloga o problemima Roma pogotovo od 2002. naovamo.

U području obrazovanja, organizacija „Romi za Rome Hrvatske“ koja djeluje u Zagrebu i Međimurju razvila je suradnju s organizacijama-partnerima u ostalim regijama. Ostale organizacije (Udruga Roma grada Belog Manastira – Baranja, Udruga Romski putovi, Udruga Roma Hrvatske „Zlatna Kobra“ te Udruga Roma grada Zagreba i Zagrebačke županije) bave se temama obrazovanja i obuke koje su dio raspona njihovih aktivnosti, uključujući stručnu obuku odraslih Roma kako bi imali kvalifikacije konkretna zanimanja (računalni operator, krojač, lončar, itd.).

U Hrvatskoj postoji i Mreža romskih organizacija te Forum romskih organizacija.

3. Ključni problemi u obrazovanju Roma

Financiranje

Središnje i lokalne vlasti dijele financijsku odgovornost za obrazovanje kao i za zdravstvenu i socijalnu skrb. Središnje državne vlasti pokrivaju glavne troškove za osnovno obrazovanje: plaće i ostale troškove vezane uz nastavnike i ostale zaposlenike, redovno stručno usavršavanje nastavnika, dodatne troškove za učenike koji se školuju na materinjem jeziku, školske knjižnice, ostalu posebnu opremu i kapitalne infrastrukturne projekte. Održavanje infrastrukture, usluge, održavanje opreme, dodatno obrazovanje nastavnika te ostala posebna ulaganja u obrazovanje, ostavljeni su na teret lokalnim vlastima.

Lokalne vlasti su također odgovorne za sredstva namijenjena predškolskom odgoju te svi veći gradovi financiraju i upravljaju svojim vrtićima. Osnivači predškolskih institucija mogu biti država, jedinice lokalne vlasti, organizacije i pojedinci. U skladu sa zakonskim propisima o sufinanciranju javnih potreba od strane središnje vlasti, predškolske programe, programe produženog boravka, stipendije za učenike/studente Rome te slične aktivnosti navedene u Vladinim strateškim dokumentima može financirati i nadležno državno tijelo. Lokalne vlasti mogu sudjelovati pokrivanjem dijela troškova ukoliko to smatraju prioritetom. No, nema zakona niti sporazuma koji propisuje u postocima točan udio sufinanciranja spomenutih aktivnosti između središnje i lokalnih vlasti. Stoga se često odgovornost prebacuje s jedne institucije na drugu, a čekajući reakciju jedne od nadležnih službi, aktivnosti bivaju zanemarivanim a te se najčešće prekidaju. U praksi, romska su djeca u značajnijem broju uključena jedino u skraćene 250-satne programe predškole koje redovito financira nadležno ministarstvo.

Jasno je da potpuna implementacija Akcijskog plana desetljeća za Hrvatsku (uključivanje romske djece u dvogodišnje predškolske programe, sufinanciranje školskih obroka te produženi boravci) neće biti moguća bez jasne raspodjele financijskih odgovornosti između središnjeg ministarstva (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa) i lokalnih vlasti te bez povećanja sredstava namijenjenih za tu svrhu.

Iako Hrvatski nacionalni obrazovni standard navodi praćenje troškova obrazovanja po učeniku kao jedan od indikatora za analizu kvalitete obrazovnog sustava (pod pokazateljima izvora i struktura), taj se postupak još uvijek ne koristi pri strateškom planiranju raspodjele sredstava za obrazovanje Roma. Time se još više otežava izrada plana raspodjele ulaganja između proračuna Ministarstva, proračuna lokalnih vlasti (gradova, županija, općina) te ostalih izvora (fondovi Europske Unije, ostali donatori).

Osim toga, većina roditelja još uvijek sama podmiruje troškove školskih obroka i školskog materijala. Lokalne vlasti u nekolicini gradova (Zagreb, Rijeka) osiguravaju besplatne udžbenike za djecu, a iz Ministarstva stižu i najave da će se dogodne besplatni udžbenici dijeliti u cijeloj zemlji. Privatne instrukcije su vrlo uobičajene u višim razredima osnovne i u srednjoj školi (na temelju istraživanja koje je proveo Institut za društvena istraživanja, 55% učenika drugog razreda srednje škole koristi satove privatnog podučavanja; prosječna cijena jednog sata je otprilike 8 Eura), što također plaćaju roditelji. Romska djeca su u ovom pogledu u nepovoljnijem položaju stoga što su njihovi roditelji najčešće primatelji socijalne pomoći koja im nije dostatna za pružanje kvalitetne

podrške u školovanju vlastitoj djeci. Poseban financijski problem predstavljaju i dječji školski obroci, koje sufinanciraju roditelji, a koje si roditelji romske djece često ne mogu priuštiti.

Objekti

Školske ustanove su najčešće u vlasništvu lokalnih vlasti (gradova i županija). Mreža škola u Hrvatskoj često se suočava s problemom nedostatka radnog prostora. Kao rezultat, škole redovno rade u dvije smjene, ili čak u tri smjene u većim urbanim sredinama. Razina ulaganja u školske zgrade, opremu i materijal znatno varira od mjesta do mjesta, ovisno o prihodima lokalne vlasti, svijesti o važnosti ulaganja u obrazovanje i naporima školske uprave. Ruralne sredine u Međimurju gdje su romska djeca većina u nižim razredima također se suočavaju s ozbiljnim problemima po pitanju nedostatka prostora i osoblja. Druge škole koje pohađaju učenici Romi (Baranja, Zagreb, Rijeka) imaju dobru raspoloživost radnih prostorija i opreme, ali svejedno imaju problema zbog prenapučenosti razreda i potrebe za sustavnim profesionalnim usavršavanjem učitelja.

48

Jezik poučavanja

Službeni jezik poučavanja u školama je hrvatski. No, Zakon o učenju jezika i pisma nacionalnih manjina iz 2000. omogućava školovanje na materinjem jeziku svim članovima nacionalnih manjina u Hrvatskoj, od predškolske do visoke razine obrazovanja. Ovo se pravo jamči putem tri modela. Model A predviđa cjelokupno školovanje na jeziku i pismu nacionalne manjine s obaveznim učenjem hrvatskog jezika dok model B je dvojezično školovanje (prirodni predmeti na hrvatskom, a ostali na materinjem). Model C predviđa učenje manjinskog jezika i kulture kroz dodatne i izvannastavne aktivnosti.

No, niti jedan od ovih modela ne primjenjuje se kod Roma, dijelom zbog manjka osposobljenog osoblja (u Hrvatskoj nema nastavnika Roma iako je nekoliko studenata Roma upisano na Učiteljsku akademiju u Zagrebu). No, u školama s visokim brojem romskih učenika, izvannastavni sati na romskom jeziku te o kulturi Roma mogli bi započeti i bez zapošljavanja dodatnog osoblja, u suradnji s Vijećem romske nacionalne manjine, romskim i ne-romskim nevladinim udrugama, stručnjacima i zainteresiranim profesorima, ali i ta se mogućnost vrlo rijetko koristi.

Obrazovni ciklusi, kriteriji za napredovanje i sustav provjere znanja

Trenutačno je obrazovni sustav organiziran u četiri ciklusa: predškolsko obrazovanje, osnovno obrazovanje, srednjoškolsko obrazovanje te visoko obrazovanje. Predškolski odgoj nije obavezan, osim obvezne predškole u trajanju od 3 do 6 mjeseci, a koje sufinancira Ministarstvo. Obavezno obrazovanje traje do 16 godine starosti te uključuje osnovnu školu koja ima osam razreda. U nižim razredima (od 1. do 4.) provodi se razredna nastava, a u višim razredima (od 5. do 8.) predmetna nastava uz razredništvo. Viši se od nižih razreda razlikuju se po povećanim naporima učenika, povećanom obimu gradiva, manjku dopunskih sati te po smanjenoj razini suradnje između roditelja

i nastavnika.⁹ Upravo je to razdoblje prelaska iz nižih u više razrede, tj. razdoblje pohađanja prvih godina viših razreda osnovne škole trenutak kada najveći broj romske djece napušta školu.

Školski uspjeh učenika (u 7. i 8. razredu) kriterij je za upis u srednje škole, dok su uspjeh na maturi i školski uspjesi u svim razredima srednje škole važni za upise na fakultete. Srednjoškolsko obrazovanje se dijeli na trogodišnje (strukovno) i četverogodišnje programe (strukovne škole u trajanju od 4 godine, umjetničke škole te gimnazije).

U školskoj godini 2005-2006 u gimnazijama je počela provedba nacionalnih ispita, s ciljem pripreme za polaganje Državne mature na kraju srednjoškolskog obrazovanja. Državna će se matura u školskoj godini 2008-2009 organizirati u gimnazijama, a u 2009-2010 i u svim četverogodišnjim strukovnim školama. Ministarstvo je također organiziralo provedbu nacionalnih ispita u osnovnim školama putem pilot-projekta u 2006-2007 Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja je institucija zadužena za pripremu i organizaciju državne mature. Nadalje, Ministarstvo planiralo uvesti obavezu srednju školu počevši sa školskom godinom 2007-2008, od čega se privremeno odustalo i krenulo s provedbom programa srednja škola za sve koji također zahtijeva dodatne pripreme i sredstva. U ovom kontekstu, provedba mjera za poboljšanje obrazovanja Roma vrlo je važan preduvjet ostvarivanja nacionalnih strateških ciljeva u obrazovanju, posebice uzme li se u obzir sadašnji visoki postotak romske djece koja napuštaju osnovnu školu.

Jednakost u obrazovanju

Hrvatski obrazovni sustav suočava se s ozbiljnim nejednakostima. Prisutno je nekoliko načina organizacije nastave koji izravno ili neizravno dovesti do segregacije i niže kvalitete obrazovanja učenika Roma u odnosu na obrazovanje ostale djece:

Posebne škole i rad po prilagođenim programima za učenike Rome

U skladu sa Zakonom o osnovnom obrazovanju (posljednja promjena u 2005.), osnovno obrazovanje djece s posebnim potrebama se organizira u osnovnoj školi s odgovarajućim korištenjem individualiziranih postupaka te dodatnim specijaliziranim tretmanom učenika, u posebnim obrazovnim grupama i oblicima unutar škole. U slučaju „ozbiljnijih poteškoća“ kod djeteta, obrazovanje se organizira u „posebnim obrazovnim i ostalim institucijama“. Toj se djeci osigurava besplatno školovanje do navršene 21. godine.

U nekim područjima, pogotovo gdje postoje posebni odjeli ili obrazovne institucije za djecu s posebnim potrebama u blizini redovnih škola, primjećuje se prezastupljenost romske djece u takvim odjeljenjima/ustanovama u odnosu na njihov udio u ukupnoj populaciji djece u tom području.

Vrlo visoki postotak romske djece pohađa nastavu u redovnim, etnički integriranim razredima; no romska djeca prate i takozvani prilagođeni program koji uključuje individualne, prilagođene nastavne metode te niže kriterije ocjenjivanja. Rad s djecom po prilagođenom programu bilježi se u školskim statistikama¹⁰ te su roditelji o tome obaviješteni; isti nije vidljiv u završnoj svjedodžbi te

⁹ Marušić, I.: Suradnja roditelja i škole: stajalište roditelja i nastavnika, Zagreb, 2007. <http://www.udrugaroditeljkapk.hr/vijest.asp?id=243>.

¹⁰ Međutim, statistički podaci o obrazovanju ne vode se po nacionalnosti. Kako bi se taj problem riješio potrebno je ciljano prikupljanje podataka.

ostali učenici ne bi trebali znati ništa o tome, što često nije slučaj. Provedba individualnih nastavnih metoda nije uvijek jednako uspješna te uvelike ovisi o pojedinačnim naporima i naprednom usavršavanju nastavnika i stručnih suradnika, suradnji s roditeljima te objektivnom čimbeniku: broju učenika u razredu. No, uobičajeni ishod su niža kvaliteta obrazovanja, niža očekivanja slabiji rezultati učenika koji pohađaju prilagođene programe te ograničen raspon izbora i mogućnosti za daljnje obrazovanje.

O smještaju u posebne škole i praćenju prilagođenog programa odlučuje tim stručnjaka temeljem procjene psihofizičkog stanja djeteta prije upisa u prvi razred osnovne škole, a tim se sastoji od: psihologa ili pedagoga, nastavnika, odgajatelja za djecu s posebnim potrebama te liječnika.

50

Odvojeni razredi

Postoji problem s odvojenim razredima s romskom djecom i to uglavnom u Međimurskoj županiji koja ima najveću koncentraciju Roma. U ostalim područjima u kojima žive Romi (Zagrebu, Baranji, Sisku, Varaždinu, Bjelovaru, Kutini, Rijeci, Puli, Đurđevcu, Karlovcu), prosječan broj romskih učenika po razredu je između jedan i šest te razredi su etnički mješoviti. Jedan od kriterija za formiranje razreda je nacionalni instrument za vrednovanje koji pomaže u određivanju djetetova psihofizičkog stanja. U međimurskim školama s mnogo romske djece, na temelju rezultata postignutog na tom testu, romski učenici koji pokazuju najbolje rezultate u poznavanju hrvatskog jezika u pravilu se šalju u integrirane razrede dok ostali romski učenici bivaju smješteni u odvojene razrede. U jednom dijelu Međimurja, odvojeni razredi su također rezultat objektivne činjenice da romska djeca predstavljaju većinu učenika u nižim razredima osnovne škole te ne postoji nikakav propis kojim bi se pokrili troškovi njihova eventualnog prijevoza u susjedne škole radi postizanja integracije. No ima i slučajeva kada ima dovoljno djece ne-Roma za formiranje mješovitih razreda, ali se oni ipak ne formiraju. Slučaj Osnovne škole Kuršanec je vrlo indikativan. Škola ima vrlo dobru predškolsku ustanovu za lokalnu romsku djecu te su stoga djeca mnogo bolje pripremljena za osnovnu školu. Unatoč tomu, maksimalni broj mješovitih razreda se ne formira (na temelju sadašnjih upisa, to bi značilo dva mješovita i dva romska razreda; no sva se ne-romska djeca grupiraju u jedan mješoviti razred tako da je omjer mješovitih i odvojenih razreda 1:3). Zatim slučaj Osnovne škole Orehovica u kojoj je školska uprava uspjela pokriti troškove prijevoza za manju skupinu romske djece koju redovito prevoze do područne škole s većinskim brojem ne-romske djece te u kojoj ima dovoljno prostora i osoblja za provedbu integriranog obrazovanja. No, ta je skupina romske djece odvojena u poseban razred područne škole dok u istoj zgradi postoji ne-romski razred s manjim brojem djece iste dobi. Ovi slučajevi primjeri su načina namjerne segregacije.

Na nacionalnoj razini ne postoji službena uredba ili protokol kojim Ministarstvo nalaže školama kako formirati razrede. Ni jedan pravni dokument u Hrvatskoj se ne bavi tom temom. Roditelji djece ne-Roma (koji ne žele da njihova djeca budu manjina u razredima) također vrše pritisak te inzistiraju na politici odvojenih razreda. Škole u pravilu popuštaju tim pritiscima roditelja, no ipak se pritom savjetuju s nadležnim Ministarstvom.

Posebni razredni odjeli ili posebne skupine u prvom razredu osnovne škole – „pripremnih odjela“

Nacionalni program za Rome iz 2003. također spominje «Ustrojavanje razrednih odjela i/ili skupina primjerenih predznanju romske djece». Ovo se smatra privremenom mjerom u prvim razredima osnovne škole za romsku djecu koja hrvatski ne poznaju dovoljno hrvatski jezik te koja ne posjeduju minimum potrebnih znanja i vještina za pohađanje škole. Međutim, praksa je pokazala djeca

uključena u takve razredne odjele ne sustižu svoje ne-romske vršnjake u višim razredima; naprotiv, sniženi kriteriji za djecu u razredima s isključivo romskom djecom samo još više povećavaju jaz između romske i ne-romske djece. Štoviše, ovakva praksa vodi do odvajanja razreda s isključivo romskom djecom kako u drugom tako i u trećem i četvrtom razredu. Posebni razredi romske djece za učenike koji ponavljaju razred česta su pojava, posebno u razdoblju između drugog i četvrtog razreda osnovne škole.¹¹

Odgađanje upisa romske djece u školu

Upis u prvi razred osnovne škole može se odgoditi na temelju postignutih loših rezultata na testiranju prilikom upisa. Do loših rezultata uglavnom dolazi zbog nedovoljnog poznavanja hrvatskog jezika i ostalih relevantnih vještina potrebnih za školovanje, a to u najvećoj mjeri pogađa romsko stanovništvo. Međutim, odgađanje upisa nije popraćeno s osiguravanjem kompenzacijskih programa (npr. kvalitetnog integriranog predškolskog odgoja), posljedično spremnost za školu još više opada dok dijete čeka sljedeću priliku za upis u školu. Često to odgađanje vodi do upisa u posebni „pripremni“ odjel ili posebnu školu. Rasprava o promjeni trenutne politike upisivanja u školi u Hrvatskoj još nije započela, te zasad nisu razvijene nikakve mogućnosti za svladavanje ovih zapreka.

51

Romski pomagači

U obrazovanje romskih učenika uključen je mali broj romskih pomagača. Troškove njihovog rada pokriva Ministarstvo. Doduše, oni većinom rade kao prevoditelji te pomažu kod fizičkih aktivnosti i discipline u razredu. Učitelji rijetko surađuju s pomagačima na partnerskoj osnovi, a sate i aktivnosti ne pripremaju zajednički. Status romskih pomagača još uvijek nije definiran jer sadašnji pravni okvir ne predviđa suradnika u nastavi, tako da, ih se ne plaća prema ugovoru o radu, već prema ugovoru o djelu. To dodatno otežava njihov položaj u školama. Trenutno MZOŠ poduzima mjere kako bi se status romskih pomagača poboljšao, kako bi se njihov broj povećao, kako bi im osiguralo sustavnu potporu za završetak škole i pohađanje pedagoške akademije te im u tu svrhu nudi stipendije i pokrivanje troškova školarine.

¹¹ Dodatak istraživanju Procjena potreba za REF, Hrvatska, Hoblaj 2004.

4. Kvalitativna procjena obrazovanje Roma

Postignuća

52

Republika Hrvatska je u usporedbi s razdobljem od 1991. do 2002. postigla značajan napredak u obrazovanju Roma. Prije svega, javne te druge nadležne institucije prepoznale su taj problem, organizacije Roma bitno su poboljšale svoje kapacitete te sudjeluju u provedbi programa i projekata. Jasno definiran strateški okvir za poboljšanje situacije uz pomoć Vladinog Nacionalnog programa za Rome uveden je u 2003. Početkom 2003.

Hrvatska je započela s pripremama za Desetljeće uključivanja Roma te je predstavljen Akcijski plan Desetljeće za Rome (APDR), koji je Vlada usvojila u 2005. Ovi dokumenti i strateška razina predstavljaju temelje, a smjernice napretka su obećavajuće.

Nedostaci u provedbi

U praksi se provedba definirane strategije odvija vrlo sporo, nesustavno i, još važnije, ne postoje učinkoviti nacionalni mehanizmi za proces praćenja provedbe. Mjere koje su djelomično provedene su: puna pokrivenost predškolskim obrazovanjem u trajanju od jedne do dvije godine (umjesto 250 sati predškole koje se trenutno osiguravaju Romskoj djeci); i stipendiranje srednjoškolaca i studenata. Program produženog boravka s osiguranim obrocima, poduka s mentorima, izvannastavne aktivnosti i izobrazba nastavnika nisu uzele većeg maha. Dio problema leži u nedostatnom i nesustavnom dodjeljivanju sredstava za obrazovanje Roma, lošoj horizontalnoj koordinaciji (unutar MZOŠ te između MZOŠ i drugih ministarstava), kao i vertikalnoj koordinaciji (nema dogovora ili sustava sufinanciranja konkretnih mjera APDRa između ministarstava i lokalnih vlasti).

Drugi dio problema predstavljaju opći nedostaci obrazovnog sustava, koji imaju negativne posljedice za sve društveno ugrožene skupine i djecu nacionalnih manjina u hrvatskom obrazovnom sustavu. Najveći nedostaci su: niska motivacija nastavnika te nepostojanje efikasnog sustava poticaja za rad u obrazovanju, nadalje nepostojanje specifičnog programa izobrazbe za upravljanje obrazovnim institucijama, te specifične dodatne izobrazbe za nastavnike (posebno metoda za rad s djecom, obrazovanja za jednakost te protiv predrasuda, dvojezične nastave, integracije itd.), često nedostatak prostora i loši uvjeti rada u školama, zastarjeli pedagoški standardi koji dopuštaju prenatrpene učionice, nedostatak stručnih suradnika u školama, nedovoljna suradnja između škola i roditelja te lokalnih ustanova zdravstvene i socijalne skrbi

Nepostojanje posebnog anti-diskriminacijskog zakona također predstavlja velik problem. No, to će se promijeniti u razdoblju približavanja EU, kada će se hrvatsko zakonodavstvo uskladiti s europskim pravnim standardima. Direktiva EU 43/2000/EC je u ovome pogledu jako bitna jer jasno definira direktnu i indirektnu diskriminaciju te pruža pravni instrument za dokazivanje oba tipa diskriminacije.

Sažetak prednosti i nedostataka hrvatskog obrazovnog sustava na području obrazovanja Roma

Tablica 1: Sažetak prednosti i nedostataka hrvatskog obrazovnog sustava na području obrazovanja Roma

	Prednosti	Nedostaci
Predškolski odgoj	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Kvalitetna i liberalna zakonska osnova za osnivanje ustanova predškolskog odgoja i mogućnost izbora između različitih programa koji se nude. ⇒ Primjerena strateška orijentacija predškolskog odgoja u Hrvatskoj. ⇒ Široka mreža dječjih vrtića. ⇒ Visok stupanj decentralizacije i dobra podrška nekih lokalnih zajednica (gradova) predškolskom obrazovanju. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Nema sustavne financijske podrške za dvogodišnji predškolski odgoj romske djece (APDR mjera) od strane MZOŠa, iako je predškolski odgoj uključen u sve strateške dokumente o Romima. ⇒ Nema mehanizma za osiguranje kvalitete raznih predškolskih programa za romsku djecu. ⇒ Učestala segregacija romske u okviru predškole. ⇒ Nedostatno poznavanje metoda dvojezičnog poučavanja i metoda poučavanja namijenjenih učinkovitim svladavanju jezika od strane učitelja i uprave predškolskih ustanova. ⇒ Nedostatno i nesustavno dodatno stručno usavršavanje nastavnika čije je financiranje uglavnom prepušteno lokalnim vlastima. ⇒ Neosposobljenost za dvojezično poučavanje. ⇒ U većini dječjih vrtića nedovoljna suradnja s roditeljima. ⇒ Loša koordinacija državnih vlasti, lokalnih vlasti i donatora u sufinanciranju predškolskih

		<p>programa za romsku djecu (posljedica: diskontinuitet podrške za takve programe, roditelji, nastavnici i djeca gube motivaciju).</p>
Osnovnoškolsko obrazovanje	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Nema namjerno odvojenih škola, niski postotak razreda s isključivo romskom djecom. ⇒ Besplatno obrazovanje za svu djecu te najava besplatnih školskih udžbenika za svu djecu, financirano od središnjih i lokalnih vlasti. ⇒ Zakonski regulirano financiranje za prijevoz učenika u škole udaljene od mjesta stanovanja. ⇒ Osiguranje dodatnog prostora kako bi se školama omogućio rad u jednoj smjeni. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Formiranje odvojenih razreda čak i u školama gdje je moguće formiranje više miješanih razreda. ⇒ Zakonska mogućnost odgađanja upisa u 1. razred. ⇒ Praksa eliminatorne procjene spremnosti djeteta za školu i poznavanja jezika. ⇒ Nema dodatnih poticaja za nastavnike i stručne suradnike za rad u višejezičnim i multietničkim razredima. ⇒ Neučinkovit sustav daljnjeg usavršavanja za nastavnike i stručne suradnike (pogotovo na području uspješnog rada s djecom iz društveno ugroženih skupina i u multietničkim razredima). ⇒ Nema programa daljnjeg usavršavanja za školsku upravu. ⇒ Nema organiziranog programa produženog boravka za djecu u svim školama s romskom djecom. ⇒ Nedostatak stručnih suradnika u osnovnim školama. ⇒ Prenatrpene učionice u nižim razredima nekih škola koje pohađaju romska djeca.

		<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Nema specifičnog protokola za suradnju između škola i centara za socijalnu skrb, vrtića te drugih ustanova koje skrbe za romsku djecu. ⇒ Velik broj romske djece u ustanovama i odjeljenjima/ razredima za odgoj djece s posebnim potrebama (područje Baranje). ⇒ Nedovoljno ispitivanje fenomena napuštanja škole i njegovog uzroka. ⇒ Nema nacionalne strategije za prevenciju napuštanja škole za djecu u osnovnoj i srednjoj školi. ⇒ Nema poticanja ponovnog upisa djece u redovite ili alternativne programe obrazovanja.
Srednje i visoko obrazovanje	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Razvijen sustav stipendiranja svih zainteresiranih učenika srednje škole i studenata Roma. ⇒ Zadovoljavajući okvir politike i provedbe u MZOŠ za pozitivnu diskriminaciju kod upisivanja romskih učenika u srednje i visoko obrazovanje. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Nema određene minimalne kvote ili predviđene kvote za romske učenike u srednjim školama na sveučilištima i fakultetima. ⇒ Kasno isplaćivanje stipendija u zadnje dvije godine. ⇒ Nedovoljno praćenje individualnih postignuća i potreba romskih učenika. ⇒ Loša suradnja između obrazovnih institucija i vlasti te privatnog sektora s ciljem zapošljavanja Roma sa završenom srednjom školom ili fakultetom.

Mnogi od ovih nedostataka prepoznati su u Planu razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005-2010 koji je predstavilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te kasnije prihvatila Vlada u lipnju 2005. Provedbu plana financijski će se pokriti iz proračuna hrvatske vlade, EU fondova te kreditom Svjetske banke.

5. Obveze i provedba Akcijskog plana Desetljeće za uključivanje Roma

57

Akcijski plan Desetljeće za Hrvatsku koji se odnosi na obrazovanje sastoji se od dva djela: posebnog djela s konkretnim mjerama za 2005. te općeg djela s mjerama za razdoblje 2005-2015. Ukupna dodijeljena sredstva za provedbu Nacionalnog programa za Rome te Akcijskog plana Desetljeće za Rome u 2006. iznosila su 1,3 milijuna HRK ili 180 000 €, isti iznos se planira i za 2007. Međutim, ta sredstva koja su predviđena za provedbu brojnih specifičnih mjera nisu dovoljna za potpuno uključivanje romske djece, roditelja i nastavnika u planirane aktivnosti. Npr., Akcijski plan predviđa 700 000 HRK (95 000 eura) u razdoblju od deset godina za nabavu materijalnih dobara i uključivanje romske djece u besplatne dvogodišnje programe predškolskog odgoja. Taj iznos pokriva samo 1/19 stvarnih troškova po djetetu (procijenjeno 3 000 HRK godišnje po djetetu), uz pretpostavku da lokalne vlasti redovito sudjeluju u financiranju. Posljedica je toga da mjere koje je navelo MZOŠ nisu u potpunosti provedene u razdoblju 2005-2006. Iako su sredstva iz Vladinog proračuna uvećana, ti iznosi još uvijek nisu dovoljni za uvođenje novih aktivnosti, u skladu s Akcijskim planom Desetljeće za Rome.

U studenome 2005. ministarstvo je podnijelo prijavu na natječaj REF-a za projekt, Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma. REF je za taj projekt odobrio financijsku potporu od 550 000 eura, namijenjenu prije svega za potporu organizaciju i stvaranje infrastrukturnih temelja za provedbu kvalitetnih programa predškolskog odgoja te za programe produženog boravka u školama za Rome u Međimurju i Baranji, te jednim dijelom i za izobrazbu roditelja i nastavnika. Provedba projekta započela je u listopadu 2006. U međuvremenu napredak projekta bio je sporiji nego što se očekivalo, a postoji ozbiljna zabrinutost da konačni željeni ishodi nisu postignuti, tj. da se udio miješanih i segregiranih razreda nije promijenio te da se broj djece uključene u dvogodišnje predškolsko obrazovanje nije zamjetnije povećao.

Nevladini programi/projekti/aktivnosti

Romske civilne organizacije provode nekoliko vrijednih obrazovnih inicijativa za zajednicu Roma. Međutim, ovim inicijativama konstantnu prijetnju predstavlja smanjenje proračuna jer one još uvijek u velikoj mjeri ovise o stranim donacijama i sredstvima iz Vladinog proračuna, većinom dodijeljenim preko godišnjih natječaja za nevladine organizacije. Na ove se natječaje prijavljuje velik broj organizacija tako da je teško osigurati sustavnu pomoć za kvalitetne i održive projekte.

Neke od najvažnijih aktivnosti nevladinih organizacija Roma bile su:

- ⇒ Predškolski program za romsku djecu iz naselja Kuršanec, program.
- ⇒ Zdrava zajednica i časopis Mladi za mlade, provodi nevladina organizacija Romi za Rome Hrvatske.
- ⇒ Predškolski program za romsku djecu u naselju Lončarevo, provodi Udruga Roma Međimurja.

- ⇒ Obrazovanjem do zvanja, Zvanjem do zaposlenja; programi Udruge Roma Grada Belog Manastira – Baranja za odrasle Rome.
- ⇒ Predškolski program u Belom Manastiru.
- ⇒ Projekti/programi za kulturnu suradnju romske i ne-romske djece i mladeži, u organizaciji udruge Romski putovi, koji se održavaju u gradskim knjižnicama.
- ⇒ Program za održavanje verificiranih ECDL kompjuterskih tečajeva za mlade Rome, organiziraju Udruga Roma Zagreba i Zagrebačke županije i poslovni sektor.
- ⇒ Romsko kazalište Chaplin – program za društveno uključivanje; koordiniraju kazališne skupine mladih Roma i ne-Roma, Udruga Roma Primorsko-goranske županije, Rijeka.
- ⇒ Centar za kulturu i obrazovanje Roma Lovara, Bjelovar.
- ⇒ Vrtić i mentorska pomoć za romsku djecu u Orlovcu, u blizini Karlovca, Odbor za ljudska prava Karlovac.
- ⇒ Vrtići za romsku djecu u općinama Petrijanec i Brod na Kupi.
- ⇒ Predškolski program, Udruga Roma Istre i Pule i Udruga MERLIN.
- ⇒ Dječji vrtić Pinokio, Bjelovar, za romsku djecu.
- ⇒ Dječji vrtić «Vesela kuća», Pula, za romsku djecu.
- ⇒ Edukacijske inicijative Udruge Roma Sisačko-moslavačke županije (kreativne radionice za djecu).

Važnu ulogu u pokretanju inicijativa za ove programe i projekte, kao za njihovo održanje imali su predstavnici nevladinih organizacija, donatori i lokalne vlasti. Mali postotak ovih aktivnosti financira ili će financirati MZOŠ i poslovni sektor.

6. REFOV Strateški okvir

Glavni instrumenti

Javna politika obrazovanja Roma – Tablica 1: Podrška programa i projekata

59

Pomoć i podrška za zajednicu Roma	Suradnja s obrazovnim sustavom	Suradnja s predstavnicima vlasti
<p>⇒ Podupirati roditelje Rome u marginaliziranim zajednicama: uključiti roditelje u projekte rane skrbi; osnažiti obitelji u marginaliziranim zajednicama i zainteresirati ih za obrazovna pitanja; podupirati komunikaciju između roditelja Roma i lokalnih škola (SIM) i predškolskih ustanova.</p> <p>⇒ Uključiti predstavnike roditelja, romske organizacije i Vijeće romske nacionalne manjine, kao i Centar za socijalnu skrb redovno u roditeljske sastanke, radionice i druge školske aktivnosti.</p> <p>⇒ Općenito podupirati roditelje Rome: poticati kod njih interes za problematiku obrazovanja.</p>	<p>⇒ Sustavno ulagati napore kako bi se riješio problem Roma koji napuštaju školu, uz potporu statističkih podataka i nadzor.</p> <p>⇒ Započeti sa sustavnim nadzorom pretjerane zastupljenosti Roma u obrazovnim programima za djecu s posebnim potrebama i smanjiti njihov broj kroz njihovo rano uključivanje u predškolske programe, pomoć obiteljima i strogu kontrolu procesa upisa djece u ove institucije.</p> <p>⇒ Započeti sustavni nadzor različitih oblika segregacije romske djece u okviru obrazovnog sustava, te smanjiti njen raspon kroz rano uključivanje u programe predškolskog odgoja, pomoć za obitelji te strogu kontrolu nad postupkom upisa djece u segregirane škole i razrede.</p>	<p>⇒ Dodatno poboljšati trenutno zadovoljavajući zakonski okvir uvođenjem posebnih propisa u svrhu zabrane segregacije u školskim klupama, sve to u skladu s EU Direktivom 43/2000/EC protiv diskriminacije.</p> <p>⇒ Inzistirati na implementaciji postojećeg strateškog okvira u sklopu Nacionalnog programa za Rome, i Akcijskog plana Desetljeća za uključivanje Roma uz kalkulaciju stvarnih troškova implementacije ovih mjera (dvogodišnji predškolski program i produženi boravak u školama) po djetetu. Promicati dogovor o suradnji između lokalnih vlasti i Ministarstva radi financiranja mjera utvrđenih u Akcijskom planu – potpora isključivo za održive projekte s dugoročnim fondovima dobivenim od lokalnih i državnih vlasti.</p>

<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Podupirati romske nevladine udruge uključene u obrazovne aktivnosti na suradnju i osnaživanje njihovih struktura za organizaciju, umrežavanje i konsolidaciju kapaciteta. Podržati romske udruge u praćenju različitih oblika segregacije u obrazovanju. ⇒ Koristiti primjere dobre prakse kao pozitivne uzore. ⇒ Podupirati romske srednjoškolce i studente, potičući njihovo umrežavanje i pozitivni utjecaj kao uzora. 	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Osigurati uspostavu modela poučavanja za učinkovito svladavanje hrvatskog kao drugog jezika na razini predškolskog odgoja. ⇒ Izdavati službene direktive Ministarstva o obvezama i taktikama suradnje s roditeljima i zajednicom Roma za škole koje uključuju romsku djecu, u suradnji s predstavnicima Roma, nastavnim suradnicima, školskom upravom, učiteljima i Centrom za socijalnu skrb. ⇒ Osigurati sustavno doškoloavanje za nastavnike koji rade s romskom djecom, kao i novčanu potporu za izobrazbu u sljedećim područjima: obrazovanje za raznolikost, romska kultura i tradicija, metode podučavanja hrvatskog jezika kao stranog jezika, obrazovanje protiv predrasuda, metode mirnog rješavanja konflikata, taktike suradnje u zajednici i partnerstvo s roditeljima. ⇒ Uljučiti ravnatelje osnovnih škola i dječjih vrtića s upisanom romskom djecom u specijalizirani program izobrazbe za upravljanje u obrazovanju. 	
---	---	--

- ⇒ Poboljšati status romskih pomagača. Oformiti sustav za poticanje daljnje izobrazbe za nastavne suradnike Rome, kako bi ih se u potpunosti uključilo u sustav. Potrebno ih je ili zakonski priznati kao suradnike ili im pružiti mogućnost da završe dodatnu izobrazbu za nastavnike. Postaviti konkretnu vremensku skalu za postizanje ovog cilja.
- ⇒ Sukladno strateškim ciljevima Akcijskog plana Desetljeće za uključenje Roma, omogućiti i olakšati proces razvoja nastavnog sadržaja za Rome u školama koje su u blizini romskih zajednica, a tako i olakšati suradnju s roditeljima, predstavnicima Roma, i lokalnim vlastima, sve to sa svrhom stvaranja multikulturalne atmosfere u obrazovnim institucijama.
- ⇒ Uvesti sustav za dodatno motiviranje nastavnika koji rade s romskom djecom uključujući sustav financijskih poticaja, izobrazbu, rad u manjim i dobro opremljenim razredima, podršku stručnim suradnicima u svim školama.

Potreba za istraživanjima i analizom potreba u području obrazovanja Roma

Osjeća se posebna potreba za istraživačkim projektima u obliku studija i procjena u sljedećim područjima povezanim s obrazovanjem Roma:

- ⇒ Sustavna analiza broja djece koja napuštaju školu kroz cijeli sustav uključujući akcijsko istraživanje preventivnih i remedijalnih mjera i programa pružanja druge prilike.
- ⇒ Sustavna analiza obrazovanja za djecu s posebnim potrebama i ostalih oblika segregiranog obrazovanja s obzirom na pokazatelje pretjerane zastupljenosti romske djece u sustavu; procjena, kao i identifikacija mjera za djelomično ili potpuno uključivanje djece koja su uključena u sustav za djecu s posebnim potrebama ili segregirano obrazovanje u redovne integrirane programe.
- ⇒ Uključivanje sadržaja vezanih uz romsku kulturu i interkulturalnih tema u nacionalni i obrazovni program.

62

Prioriteti i vremenski okvir za postizanje rezultata:

Prioriteti iz postojećeg Akcijskog plana Desetljeće za uključivanje Roma na području obrazovanja trebali bi se utvrditi putem konzultacije s predstavnicima romskih vijeća i organizacija i obrazovnih institucija (škole, dječji vrtići) na terenu. Od ključne je važnosti osigurati kontinuitet u financiranju programa, kao i dogovor o sufinanciranju predškolskih programa i programa produženog boravka između Ministarstva i lokalnih vlasti. Također je važno osigurati da neće biti razdoblja smanjenja proračuna po završetku REF projekata, zbog razloga kao što su nedovoljno izdvajanje proračunskih sredstava ili tehničke, zakonske ili proceduralne poteškoće.

Mogući prioriteti za REF mogli bi uključivati sljedeće:

- ⇒ 100%-tno uključenje romske djece u jedno- ili dvogodišnje integrirano predškolsko obrazovanje, koje je moguće efektivno postići do 2010.
- ⇒ Formiranje maksimalnog broja etnički miješanih razreda u međimurskim školama i svim predškolskim ustanovama – do 2008.
- ⇒ Ukinuti praksu eliminatornog testiranja prije upisa u osnovnu školu do 2010.
- ⇒ Povećati uključenje romske djece u programe produženog boravka i programe mentorske pomoći u osnovnim školama za 75% do 2010.
- ⇒ Smanjiti stopu napuštanja škole od strane romske djece u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovnom sustavu na polovicu stope iz 2005. – postizanje ovog cilja se može realno očekivati u 2012.
- ⇒ Uključiti barem 20 nastavnika Roma u obrazovni sustav – do 2010.
- ⇒ Smanjiti pretjeranu zastupljenosti romske djece u obrazovnim ustanovama i odjelima za djecu s posebnim potrebama za 50% današnje brojke – do 2012.
- ⇒ Osiguravanje trajnog ciljanog stručnog osposobljavanja i usavršavanja te dodatne poticaje za nastavnike koji rade s romskom djecom.

Literatura

- Državni zavod za statistiku, Statistički ljetopis 2005. <http://www.dzs.hr/>.
- European Commission – Enlargement – Country profile: Croatia http://ec.europa.eu/enlargement/croatia/index_en.htm.
- Gradski ured za gospodarstvo grada Zagreba: Osnovna statistika i strategija gospodarskog rasta grada Zagreba: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/x/Local%20Settings/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/WH2BKXEN/256,1>.
- Hoblaj, Petra: Needs Assessment Study for the Roma Education Fund Background Paper, Croatia, 2004.
- Hoblaj, Petra: Marginalizacija ili interkulturalizam: aktualna pitanja odgoja i obrazovanja Roma, Međunarodni skup Integracija i tradicija, Beograd, prosinac 2002.
- Hrvatski homepage: Gospodarski pokazatelji: <http://www.hr/hrvatska/gospodarstvo/pokazatelji>.
- Hrvatić, Neven, 2000.: Odgoj i izobrazba Roma u Hrvatskoj, Društvena istraživanja 46/47, 2000.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje: Mjere iz godišnjeg plana poticanja zapošljavanja za 2006. godinu prema Nacionalnom programu za Rome i Akcijskom planu Desetljeća za uključivanje Roma 2005.-2015.: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=5063>.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područne službe Zagreb i Čakovec, procjene stanja zaposlenosti Roma za potrebe studije Zaposlenost Roma/Romkinja: Procjena potreba, stanje i preporuke u izradi iDEMO Instituta za demokraciju, listopad 2006.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje: Mjesečni statistički bilteni: <http://www.hzz.hr/default.aspx?id=4163>.
- Jurlina Alibegović, Dubravka, 2005.: Intergovernmental Fiscal Relations: Potentials and Limitations for Financing Local Development in Croatia.
- Kušan, Lovorka – Zoon, Ina: Izvještaj o pristupu Roma zapošljavanju, Hrvatska, Council of Europe, rujan 2004.
- Novak, Jagoda, 2004.: The Roma Community and International Institutions: Only Relative Success in the Protection of Human and Minority Rights, Migration and Ethnic Themes 4/2004.
- Novak-Feldman-Tomljenović: Zapošljavanje Roma i Romkinja u Hrvatskoj: procjena stanja, potrebe i preporuke; iDEMO Institut za demokraciju, siječanj 2007.
- Posavec, Koraljka, 2000: Sociokulturalna obilježja i položaj Roma u Europi – od izгона do integracije, Društvena istraživanja 46/47, 2000.
- Poslovni dnevnik / financije: <http://www.poslovni.hr/33798.aspx>.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja, svibanj, 2005.: http://www.national-observatory.org/docs/85-05a_WB_Programme_for_education.pdf.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: Pregled postignuća Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa 2004.-2006. :http://public.mzos.hr/Download/2006/11/07/pregled_postignuca1.pdf.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa: Strategija i akcijski plan obrazovanja odraslih, srpanj, 2004.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta: Provedbeni plan 1 i Provedbeni plan 2 projekta Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma, lipanj, 2005.

- Pravilnik o načinu raspolaganja sredstvima Državnog proračuna i mjerilima sufinanciranja programa predškolskog odgoja, Narodne novine, 133/97.
- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, 41/01.
- Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, Narodne novine, 155/02.
- Vlada Republike Hrvatske: Nacionalni program za Rome, listopad, 2003.: http://www.vlada.hr/Download/2004/04/16/NACIONALNI_PROGRAM_ZA_ROME-USVOJEN_NA_VLADI.pdf.
- Vlada Republike Hrvatske: Akcijski plan Desetljeća za Rome 2005.-2015. http://www.vlada.hr/nacionalniprogramromi/apdzt_U.htm.
- Zakon o odgoju i obrazovanju na jeziku i pismu nacionalnih manjina, Narodne novine, 51/00.
- 64 Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, Narodne novine, 10/97.
- Zakon o osnovnom školstvu, Narodne novine, 69/03.
- Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Narodne novine, 123/03. i 198/03.
- Zakon o izmjenama i dopunama zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Narodne novine, 105/04.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, Narodne novine, listopad, 2005.
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, Narodne novine, br. 33/01. i 60/01.
- Zakon o financiranju jedinica lokalne uprave i područne (regionalne) samouprave, 2003, Narodne novine 150/02.
- UNDP: At risk: Roma and the displaced in Southeast Europe, 2006 <http://europeandcis.undp.org>.

ROMA EDUCATION FUND (REF)

*T*he goal of the Roma Education Fund is to contribute to closing the gap in educational outcomes between Roma and non-Roma, through policies and programs to support quality education for Roma including desegregation of educational systems. The Roma Education Fund was created in the framework of the Decade of Roma Inclusion. Therefore, it also shares the goals of the Decade.

FOND ZA OBRAZOVANJE ROMA

ilj Fonda za obrazovanje Roma je doprinijeti smanjivanju razlika u obrazovnim postignućima između Roma i ne-Roma, putem politika i programa koji podržavaju kvalitetno obrazovanje za Rome uključujući desegregaciju obrazovnih sustava. Fond za obrazovanje Roma nastao je u okviru Dekade za uključivanje Roma, stoga, dijeli ciljeve Dekade.

Roma Education Fund
Váci Str. 63
1056 Budapest ⇔ Hungary
Telephone: +36-1-235-8030
Fax: +36-1-235-8031
E-mail: info@romaeducationfund.org
www.romaeducationfund.org